

VILNIAUS UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
KRIMINALISTIKOS IR BAUDŽIAMOJO PROCESO KATEDRA

Dieninio skyriaus
V kurso baudžiamosios
justicijos studentas
Darius Juodelis

Magistro darbas
**Operatyvinės veiklos įstatymas kaip baudžiamojo proceso teisės
šaltinis**
(Law on Operational Activities as a Source of Criminal Procedure Law)

Vadovė: Doc.dr. G. Juodkaitė-Granskienė
Recenzentas: Doc.dr. Gintaras Goda

Vilnius 2009

TURINYS

IVADAS	3
1. OPERATYVINĖS VEIKLOS SAMPRATA IR SUBJEKTAI	5
2. OPERATYVINĖS VEIKLOS IR BAUDŽIAMOJO PROCESO SANTYKIS	13
3. LIETUVOS RESPUBLIKOS OPERATYVINĖS VEIKLOS ĮSTATYMO KAIP BAUDŽIAMOJO PROCESO ŠALTINIO PROBLEMATIKA	18
3.1. Operatyvinės veiklos įstatymas kaip vienas iš baudžiamojo proceso šaltinių.....	18
3.2. Operatyvinės veiklos įstatymo ir kitų baudžiamojo proceso šaltinių hierarchijos problematika	21
3.3. Operatyvinės veiklos įstatymo pagrindu gautos įrodomosios informacijos panaudojimas baudžiamajame procese	24
3.3.1. Operatyvinės veiklos įstatymo pagrindu gautos informacijos panaudojimo baudžiamajame procese teisiniai pagrindai	24
3.3.2. Operatyvinės veiklos įstatymo pagrindu gautos informacijos teisėtumo problematika	32
3.4. Operatyvinės veiklos įstatyme įtvirtintų operatyvinių veiksmų tapatinimo su BPK 158, 159, 160 str. įtvirtintomis procesinėmis prievartos priemonėmis problema.....	45
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI	51
LITERATŪRA	54
SANTRAUKA	58
SUMMARY	59

IVADAS

Darbo aktualumas ir problematika. Operatyvinės veiklos ir ikiteisminio tyrimo santykis yra vienas iš svarbių operatyvinės veiklos ir baudžiamojo proceso sąveikos elementų. Pastaruoju metu gana dažnai diskutuojama ar Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymas yra baudžiamojo proceso šaltinis, nes kai kurie autoriai teigia, kad įsigaliojus dabartiniam Baudžiamojo proceso kodeksui Operatyvinės veiklos įstatymas visai nereikalingas, kaip besidubliuojantis su Baudžiamojo proceso kodeksu. Šių ir kitų nuomonių pagrįstumas nagrinėjamas šiame darbe.

Darbo aktualumą parodo ir tai, kad darbe daug dėmesio skiriama poįstatyminio pobūdžio teisės aktų, skirtų operatyvinei veiklai reglamentuoti, hierarchijos problematikai. Šiuo metu nors Baudžiamojo proceso kodekse (toliau – BPK) nenumatyta kai kurių draudimų taikyti Operatyvinės veiklos įstatymo nuostatas, yra priimta eilė poįstatyminių teisės aktų, kurie tai daryti draudžia, todėl darbe keliamas klausimas dėl tokių teisės aktų prieštaravimo pagrindiniams teisinės sistemos principams.

Be to, praktikoje daug klausimų kyla dėl BPK nustatytų procesinių prievartos priemonių, jų santykio su Operatyvinės veiklos įstatyme įtvirtintais atitinkamais operatyvinės veiklos metodais, nes BPK 158, 159, 160 straipsniuose įtvirtintos procesinėmis prievartos priemonėmis yra analogiškos Operatyvinės veiklos įstatyme numatytiems operatyviniams veiksams, tačiau BPK įtvirtintų procesinių prievartos priemonių turinio BPK plačiau neatskleidžia. Šiuo atveju atsiranda problema, nes teisinių terminų ir sąvokų vartojimas bei jų apibrėžimas yra svarbus dalykas, nes tiek ikiteisminio tyrimo pareigūnai, tiek asmenys, kuriems turi būti pranešama apie tokių procesinių prievartos priemonių naudojimą jų atžvilgiu, turėtų žinoti, kokie šie veiksmai.

Darbe taip pat plačiai nagrinėjama kokiais atvejais Operatyvinės veiklos įstatymo pagrindu gauta informacija gali būti panaudota baudžiamajame procese ir kokiais atvejais operatyvinė informacija gali būti įrodymu baudžiamosiose bylose. Šios ir kitos šiai dienai aktualios problemos atskleidžiamos šiame darbe, kurio tema – Operatyvinės veiklos įstatymas kaip baudžiamojo proceso šaltinis.

Darbo tikslas – atskleisti Operatyvinės veiklos įstatymas kaip baudžiamojo proceso šaltinio ypatumus, nustatyti jo taikymo problemas bei pateikti pasiūlymus kaip jas spręsti.

Siekiant darbo tikslo darbe iškelti šie **darbo uždaviniai**:

- atskleisti operatyvinės veiklos sampratą;

- išanalizuoti operatyvinės veiklos ir baudžiamojo proceso santykį;
- išnagrinėti Operatyvinės veiklos įstatymo kaip baudžiamojo proceso šaltinio ypatumus;
- ištirti Operatyvinės veiklos įstatymo ir kitų baudžiamojo proceso šaltinių hierarchijos problematiką;
- išnagrinėti Operatyvinės veiklos įstatymo pagrindu gautos informacijos panaudojimo galimybes baudžiamajame procese.

Darbo metodika. Darbe naudotasi šiais tyrimo metodais: istoriniu, loginiu-analitiniu, sisteminės analizės ir lyginamosios teisėtyros.

Darbo šaltiniai. Nagrinėjama tema nėra plačiai nagrinėta Lietuvos autorių, tačiau tam tikrais klausimais yra mokslinių darbų, tačiau autoriaus nuomone, tai nėra darbo trūkumas, o tik parodo jo aktualumą ir naujumą. Rašant darbą pagrindinius darbo šaltinius sudarė Lietuvos Respublikos teisės aktai, reglamentuojantys baudžiamąjį procesą ir operatyvinę veiklą. Be to, atskiriems savo teiginiams pagrįsti naudotasi tokių Lietuvos autorių kaip Černiakas J., Goda G., Latauskienė E., Matulienė S., Mulevičius S., Petrošius D., Panomariovas A., Rudzkiš T., Tarasevičius P., Šimkus K., Žilinskas D. ir užsienio autorių Thomas M. Burton, Bielkin A.P., Biedniakov D.I., Vasiljev A.N., Dolia E., Gromov N.A., Samojlov V.G., Smirnov M.P., Šumilova I.I. ir kitų darbais. Darbe taip pat remtasi Europos Žmogaus Teisių Teismo ir Lietuvos teismų praktika.

Darbo struktūra Darbą sudaro įvadas, trys skyriai, kurie skirstomi į smulkesnius struktūrinius elementus poskyrius, išvados, literatūra ir santrauka lietuvių bei anglų kalbomis.

Pirmasis darbo skyrius skirtas atskleisti operatyvinės veiklos sampratą ir jos subjektus.

Antrajame darbo skyriuje analizuojamas baudžiamojo proceso ir operatyvinės veiklos santykis.

Trečiasis darbo skyrius, užima didžiąją darbo dalį, o jame nagrinėjama Operatyvinės veiklos įstatymo kaip baudžiamojo proceso šaltinio problematika. Šiame skyriuje plačiau išnagrinėta Operatyvinės veiklos įstatymo ir kitų baudžiamojo proceso šaltinių hierarchijos problematika, įrodymų gautų pagal Operatyvinės veiklos įstatymą panaudojimo galimybės ir kiti klausimai.

Darbo pabaigoje pateikiamos išsamios, darbo šaltinius atitinkančios darbo išvados.

1. OPERATYVINĖS VEIKLOS SAMPRATA IR SUBJEKTAI

Konstitucijos¹ preambulėje įtvirtintas atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekis suponuoja kiekvieno žmogaus ir visos visuomenės saugumą nuo nusikalstamų kėsinių. Užtikrinti tokį saugumą yra viena iš valstybės priedermių ir vienas iš prioritetinių uždavinių. Tai būtina, nes nusikalstamumas pažeidžia svarbiausias asmens teises ir laisves, saugias gyvenimo sąlygas, neigiamai veikia visuomenės gerovę, valstybės ekonominio, kultūrinio, politinio gyvenimo pagrindus. Plintant nusikalstamumui, ypač organizuotam, korupcijai, yra griauamas pasitikėjimas valstybės valdžia, įstatymais, didėja nepagarba jiems, nustatytai tvarkai. Todėl valstybė yra priversta imtis įvairių teisėtų priemonių, leidžiančių kontroliuoti nusikalstamumą.

Šiuolaikiniai nusikaltėliai nusikaltimus daro tik gerai pasiruošę ir viską suplanavę, nusikaltimų būdai tampa sudėtingesni. Padarę nusikaltimus jie operatyviai sunaikina pėdsakus, paslepia nusikaltimo įrankius, ginklus, pagal kuriuos operatyviniai darbuotojai galėtų juos demaskuoti, slepia nusikalstamu būdu įgytus pinigus ar slaptai juos legalizuoja ir pan.

Teisėsaugos institucijų darbuotojams, siekiant išaiškinti bei užkirsti kelią nusikaltimų padarymui, o taip pat surasti pasislėpusius nusikaltėlius bei dingusius be žinios asmenis, dažnai atsiranda informacijos stoka. Tokį informacijos trūkumą, dažniausiai galima panaikinti tik panaudojus operatyvinės veiklos metodus ir priemones.

Operatyvinė veikla yra seniausias ir efektyviausias visų laikų slaptos kovos būdas su nusikalstamumu ir nūdienoje neprarado savo reikšmingumo. Istorijos bėgyje keitėsi visuomenės informacijos, valstybės valdymo formos, tačiau jų egzistavimas visuomet buvo susijęs su operatyvine veikla, slapai kovojant su pastoviai egzistuojančia opozicija, valdančiųjų žmonių grupe bei išoriniais priešais. Žmogus visada buvo įvykių centre, nepriklausomai nuo to, ar jis juos inspiruodavo pats ar dalyvaudavo kitų žmonių valios pastangų ir interesų verčiamas. Atsirado slaptos operatyvinės veiklos kryptys politinėje, karinėje, ekonominėje, kovos su nusikalstamumu, kontržvalgybinėje veikloje.

¹ Lietuvos Respublikos Konstitucija, *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 33-1014.

Šiuo metu Lietuvoje operatyvinės veiklos teisinius pagrindus, jos principus, uždavinius ir formas reglamentuoja Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymas².

Operatyvinės veiklos įstatymo 3 straipsnio 1 dalyje apibrėžta operatyvinė veikla – tai „operatyvinės veiklos subjektų vieša ir slapta žvalgybinio pobūdžio veikla, vykdoma šio įstatymo nustatyta tvarka.“

D. Bachrachas siūlo laikyti operatyvinę veiklą ypatinga administracinės veiklos rūšimi, priskirdamas ją administracinės teisės reguliavimo sričiai. Operatyvinė – paieškomoji – veikla yra viena iš administracinės veiklos rūšių. Ji gali būti atliekama slapta, ir jos metu gauta informacija yra ribota. Prie tokios veiklos rūšių galima priskirti žvalgybą ir iš dalies gynybinę, užsienio politikos, mokslinę, susijusią su naujos gynybinės technikos kūrimu bei kitą veiklą³.

Tai daugiau arba mažiau tiesiogiai patvirtina ir kiti autoriai (K. Gorianovas, V. Ovčinskis, A. Šumilovas, V. Rušailo). Pati operatyvinės paieškosios veiklos norminė – teisinė sistema yra administracinė, ji įgyvendinama šią veiklą vykdančioms organams išleidžiant pagal savo kompetenciją norminius aktus (nurodymus, instrukcijas, įsakymus ir kt.), reglamentuojančius operatyvinės veiklos priemonių organizavimą ir taktiką. Reikia pabrėžti platų administracinio poveikio ir reguliavimo priemonių naudojimą operatyvinėje paieškomojoje veikloje. Tai visų pirma susiję su įrašymu į įskaitas asmenų, patrauktų administracinėn atsakomybėn, esančių administracinėje priežiūroje ir kt. siekiant daryti jiems profilaktinį ir administracinį poveikį⁴.

Ypač pažymėtina, kad operatyvinis–paieškomasis procesas užtikrina materialinės, visų pirma baudžiamosios ir tam tikru lygmeniu administracinės, bausmių vykdymo, muitinės teisės realizavimą. Todėl į operatyvinio–paieškomojo proceso dalyką patenka santykiai, susiklostantys minėtų materialinių teisės šakų veikimo srityje, ir jų įgyvendinimas lemia operatyvinių paieškomųjų priemonių atlikimą⁵. Panašiai mano ir J. Solovei. Jis operatyvinę veiklą priskiria ne tik ir ne tiek administracinės, kiek jos požakio – policijos teisės – reguliavimo sričiai⁶. Kokybiškas teisinis paieškosios veiklos teisinis reguliavimas, atitinkantis jos specifiką, labiausiai priklauso nuo to, ar teisingai nustatyta šio teisinio instituto šakinė priklausomybė. Paieška (operatyvinė–paieškomoji

² *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 65-2633.

³ БАХРАХ Д. Н. *Административное право России*. – Москва: Норма, 2000. С. 329.

⁴ ГОРЯИНОВ К. К., ОВЧИНСКИЙ В. С., ШУМИЛОВ А. Ю. *Оперативно-розыскная деятельность*. – Москва: ИНФРА-М, 2001.

⁵ РУШАЙЛО В. Б. *Основы оперативно-розыскной деятельности*. – Издательство «Лань», 2001.

⁶ СОЛОВЕЙ Ю. П. *Институты административного права (третьи «Лазаревские чтения»)* // Государство и право. 1999. № 10.

veikla) yra administracinės teisės institutas. Tokia tezė – ne nauja. Žymūs operatyvinės paieškosios veiklos teoretikai A. Aleksejevas, V. Grebelskis, G. Sinilovas ir kiti jau seniai teigė, kad ši veikla reguliuojama administracinių įstatymų normomis. Taigi paieška yra administracinės teisės, tiksliau, vieno iš jos pošakių – policijos teisės institutas.

Neviešo pobūdžio teisėsaugos institucijų veikla suponuoja atitinkamą slaptumo ir konfidencialumo lygį. To reikalauja konkrečių operatyvinės veiklos metodų taikymo taktika (jos turinys pats savaime yra valstybės paslaptis, todėl čia jo plačiau neaptarinėsime) ir slapta, dažniausia šiais metodais surinkta konkreti informacija apie fizinius, juridinius asmenis arba valstybes. Tokia informacija saugoma ginant valstybės interesus. Jos atskleidimas gali turėti neigiamų padarinių žmogaus teisių apsaugos aspektu, nes tam tikrų duomenų paviešinimas gali pažeisti įvairias žmogaus teises (pvz., teisę į privataus ir šeimos gyvenimo apsaugą).

Norint visapusiškai atskleisti „operatyvinės veiklos“ sampratą reikia smulkiai išnagrinėti tarpusavyje susijusių sąvokų sistemą, sudarytą iš tam tikrų sąvokų, pavyzdžiui, „operatyvinės veiklos esmė“, „struktūra“, „operatyvinės veiklos sistema“, „turinys“ ir „forma“. Norint atskleisti šias sąvokas reikia nagrinėti kitas, siauresnes sąvokas. Pavyzdžiui, norint atskleisti operatyvinės veiklos turinį, reikia išnagrinėti šias sąvokas: „operatyvinės veiklos objektai“, „operatyvinės veiklos subjektai“, „operatyvinės veiklos dalyviai“, „operatyviniai veiksmai“, „metodai ir priemonės“, „operatyvinės veiklos tikslai ir uždaviniai“ bei „operatyvinės veiklos rezultatai“⁷.

Operatyvinės veiklos įstatymo 3 straipsnio 2 dalyje apibrėžti operatyvinės veiklos objektai - „rengiamos, daromos ar padarytos nusikalstamos veikos, jas rengiantys, darantys ar padarę asmenys, šių asmenų aktyvūs veiksmai neutralizuojant operatyvinę veiklą arba įterpiant nusikalstamų struktūrų narius į teisėsaugos, krašto apsaugos ar kitas valstybės valdžios ir valdymo institucijas, kitų valstybių specialiųjų tarnybų veikla bei kiti su valstybės saugumu susiję asmenys ir įvykiai“.

Tai nereiškia, kad visuomenės individai totaliai stebimi, sekami ar pasiklausomi, netgi priešingai - operatyvinės veiklos metodų bei priemonių panaudojimo atvejais operatyvinės veiklos objektų atžvilgiu turėtų būti vertinami kaip „būtinasis reikalingumas“. Iš to išeina, kad operatyvinė veikla atliekama tik šių objektų atžvilgiu, kitais asmeniniais ar grupiniais interesais operatyvinė veikla negali būti atliekama⁸.

⁷ ŠIMKUS K., TARASEVIČIUS P. *Operatyvinės veiklos teorinis identitetas*. Jurisprudencija, 2002, T. 27(19); 100–107.

⁸ MULEVIČIUS S. PETROŠIUS D. *Etiniai moraliniai operatyvinės veiklos aspektai*. Jurisprudencija, 2005, t. 76(68); 70-76.

Operatyvinė veikla pati savaime nėra savitikslių veikla, todėl jos metodų bei priemonių panaudojimo poreikį visada lemia objektyvi kovos su nusikalstamumu būtinybė. Antivisuomeninis nusikalstamos veiklos pobūdis, nusikaltėlių siekis nuslėpti nusikalstamus ketinimus bei padarytus nusikaltimus, jų slėpimas, siekis išvengti atsakomybės pamina bet kokias elementaraus žmogiško sugyvenimo normas. Ginant visuomenės interesus operatyvine veikla galima efektyviai aptikti ir likviduoti ankstyvų stadijų kriminalinius procesus, kontroliuoti tiriamųjų asmenų elgesį užkertant kelią jų tolesnei nusikalstamai veiklai, taip pat gauti įvairiapusę informaciją, reikalingą nusikaltimams atskleisti. Dažnai operatyvinės veiklos kovojant su nusikalstamumu galimybės yra vienintelis būdas siekti teigiamo rezultato. Žinant, kad didžioji dalis sunkių nusikaltimų atskleidžiama operatyvinės veiklos metodais bei priemonėmis, galima teigti, kad operatyvinė veikla yra viena iš veiksmingiausių priemonių užtikrinant visuomenėje moralės normų įgyvendinimą bei jų laikymąsi⁹.

Operatyvinę veiklą reikėtų priskirti toms rūšims socialinių veiklų, kurias įgyvendinant konkretus žmogaus elgesys, jo taikomi metodai ir priemonės nėra moralės požiūriu idealios, tačiau būtinos siekiant kilnaus tikslo. Tai reiškia, kad iš visų galimų elgesio variantų, taip pat operatyvinių veiksmų, atliekamų tokiomis sąlygomis, jie yra labiausiai priimtini, todėl ir leistini, nes jų atsisakymas sukeltų didesnes neigiamas pasekmes.

Siekiant detaliai atskleisti operatyvinės veiklos ypatumus būtina panagrinėti operatyvinės veiklos subjektus. Operatyvinės veiklos subjektai – specialius valstybės įgaliojimus turintys krašto apsaugos, vidaus reikalų, muitinės sistemų, Valstybės saugumo departamento, Specialiųjų tyrimų tarnybos padaliniai, kuriems pavedama operatyvinė veikla ir kurių pareigūnai įgaliojami ją vykdyti. Operatyvinės veiklos subjektų pagrindinės institucijos:

- 1) Antrasis operatyvinių tarnybų departamentas prie Krašto apsaugos ministerijos,
- 2) Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnyba prie Vidaus reikalų ministerijos,
- 3) Muitinės departamentas prie Finansų ministerijos,
- 4) Policijos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos,
- 5) Specialiųjų tyrimų tarnyba,
- 6) Vadovybės apsaugos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos,
- 7) Valstybės saugumo departamentas,

⁹ MULEVIČIUS S. PETROŠIUS D. *Etiniai moraliniai operatyvinės veiklos aspektai*. Jurisprudencija, 2005, t. 76(68); 70-76.

8) Valstybės sienos apsaugos tarnyba prie Vidaus reikalų ministerijos.¹⁰

Operatyvinės veiklos įstatyme numatytas operatyvinės veiklos subjektų sąrašas yra baigtinis, ir norint jį papildyti turi būti padarytos atitinkamos šio įstatymo pataisos.

Visi aukščiau išvardinti operatyvinės veiklos subjektai operatyvinę veiklą gali vykdyti tik siekdami įgyvendinti jiems pavestas funkcijas, kurių įgyvendinimą numato tarnybų veiklą reglamentuojantys aktai. Kitais tikslais operatyvinę veiklą vykdyti draudžiama.

Užsienyje kai kuriose šalyse operatyvinę veiklą vykdančių subjektų ratas yra kur kas didesnis. Pavyzdžiui, Jungtinėse Amerikos Valstijose, operatyvinę veiklą vykdo:¹¹

- Saugumo ministerija (Karinė kontržvalgyba, Tyrimų valdyba);
- Centrinė tyrimų valdyba;
- Teisingumo ministerija (FTB, Emigracijos ir natūralizacijos tarnyba);
- Maršalų tarnyba;
- Kovos su organizuotu nusikalstamumu ir turto prievartavimu skyrius;
- Finansų ministerija (muitinės tarnyba, Slaptoji tarnyba, Vidaus pelno tarnyba, Alkoholio, tabako ir šaunamųjų ginklų biuras);
- Ir daugelis policijos padalinių.¹²

Italijoje operatyvinę veiklą vykdo Karabinierių korpusas ir Finansinė gvardija, Respublikos tarnyba ir policija. Prancūzijoje – Ekonominės policijos ir kovos su sukčiavimu valdyba, Kovos su narkotikais valdyba. Argentinoje operatyvinę veiklą be policijos ir krašto apsaugos ministerijos atitinkamų padalinių dar vykdo Pagrindinė mokesčių žinyba¹³.

Operatyvinės veiklos subjektus reikėtų skirti nuo kitų valstybinių ir nevalstybinių institucijų subjektų.

Paprastai operatyvinės veiklos subjektai atskiriami nuo kitų subjektų pagal norminiais teisės aktais jiems suteiktus įgaliojimus ir jų atliekamas funkcijas. Operatyvinės veiklos subjektus reikėtų skirti nuo teisėsaugos organų, nes ne visi operatyvinės veiklos subjektai yra teisėsaugos **institucijos**,

¹⁰ Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymas, *Valstybės žinios*, 2002 m. birželio 20 d., Nr. IX-965. 3 straipsnis 3 punktą.

¹¹ СМІРНОВ М. П. *Коментарии оперативно – розыскного законодательства РФ и зарубежных стран*. Москва, 2002. С. – 410.

¹² СМІРНОВ М. П. *Коментарии оперативно – розыскного законодательства РФ и зарубежных стран*. Москва, 2002. С. – 410.

¹³ *Federal bureau of investigation. Confidential source development and undercover operations seminar (Lithuanian)*, may 8-19, 2000, Vilnius.

ir ne visi teisėsaugos institucijos vykdo operatyvinę veiklą. Pavyzdžiui, prokuratūra nevykdo operatyvinės veiklos, tačiau yra viena iš teisėsaugos institucijų.

Taip pat operatyvinės veiklos subjektų nereikėtų tapatinti ir su Krašto apsaugos ministerijos darbuotojais, nes Krašto apsaugos ministerijoje operatyvinę veiklą vykdo tik operatyvinių tarnybų departamentas.

Operatyvinės veiklos subjektų specifika pasižymi, tuo, kad kiekvienos operatyvinę veiklą vykdančios institucijos darbuotojai skirstomi į keletą kategorijų, tai:

1. vieši operatyviniai darbuotojai;
2. slapti operatyviniai darbuotojai, kurių priklausomybė operatyvinės veiklos subjektui yra užšifruota ir slepiama netgi nuo kitų operatyvinės veiklos subjektų.¹⁴

Pirmoji operatyvinių darbuotojų grupė operatyvinę informaciją gali gauti panaudodama baudžiamojo proceso kodekse numatytus procesinius veiksmus, bendradarbiaujant su kitų operatyvinę veiklą vykdančių institucijų darbuotojais ir pan. O antrosios grupės darbuotojai operatyvinę informaciją gali gauti tik operatyvinės žvalgybos būdu.

Išskyrus viešus etatinius operatyvinius darbuotojus, operatyvinės veiklos subjektų tarnybose gali būti slaptieji bendradarbiai. Slaptieji bendradarbiai yra operatyvinės veiklos subjektų slaptieji darbuotojai ir slaptai bendradarbiaujantys fiziniai asmenys.

Slaptieji darbuotojai – tai etatiniai operatyvinės veiklos subjektų pareigūnai, kurių priklausomybė atitinkamai operatyvinei tarnybai yra užšifruota. Toks darbuotojų legenduotas užšifravimas atliekamas siekiant sėkmingai panaudoti operatyvinės veiklos veiksmus, nes viešų darbuotojų dalyvavimas tai daro neįmanomu arba pažeidžiamas operatyvinės veiklos konspiratyvumo principas.

Slaptieji darbuotojai atlieka svarbų vaidmenį kovoje su nusikalstamumu, nes daugiau kaip 65 proc. atvejų gerai parengtos nusikalstamos veiklos susekti kitais tyrimo metodais neįmanoma, todėl griebiamasi slaptų operacijų. Slaptųjų operacijų dėka galima surinkti žinias, kurių nebūtų įmanoma gauti kitomis priemonėmis. Paprastai slaptosiomis operacijomis siekiama surinkti pakankamai įrodymų apie tam tikrus nusikaltimus, sutrukdyti nusikaltėliams, kurie planuoja nusikaltimus, bei palengvinti suėmimą ir areštą.

¹⁴ ШУМИЛОВА И. И. *Комментарий к Федеральному закону «Об оперативно – розыскной деятельности»*. С постательным приложением нормативных актов и документов. Москва, 2002. С. – 156-157.

Slaptųjų užduočių vykdymui turėtų būti pasirenkami tiksliai savanoriai. Niekada nereikėtų versti pareigūnų dirbti slapta ir slaptosios operacijos niekada neturėtų būti suvokiamos kaip sąlyga paaugštinimui ar geram darbo įvertinimui. Labiausiai patyrę policijos vadovai jaučia, kad slaptos užduotys turėtų būti skiriamos tiems pareigūnams, kurie turi ne mažiau kaip tris metus darbo patirties policijoje ir šiek tiek tyrėjo pasiruošimo. Tokie pareigūnai yra įgiję teisėtvarkos įgūdžių, kurie yra reikalingi, kad slaptoji užduotis būtų atlikta saugiai ir produktyviai. Tačiau kartais vis dar slaptųjų užduočių vykdymui pasirenkama pareigūnus iš naujokų. Nors toks pasirinkimas turi ir privalumų, tačiau rizikos yra daug daugiau. Naujai priimti darbuotojai dar neturi įgūdžių, reikalingų norint saugiai atlikti pavestas užduotis.¹⁵

Rusijos Federacijos literatūroje¹⁶ išskiriami keturių rūšių slaptieji bendradarbiai:

1. Informatoriai – asmenys, turintys galimybę gauti ir savanoriškai, slapta, pastoviai ar epizodiškai teikti informaciją apie operatyvinius padalinius dominančius asmenis, įvykius, kitus kriminogeninius procesus arba galintys vykdyti atskiras operatyvinių padalinių užduotis.

2. Agentai – asmenys, atsižvelgiant į jų asmenines, dalykines bei žvalgybines galimybes savanoriškai, slapta, už sutartyje numatytą atlyginimą teikiantys informaciją apie rengiamus, daromus ar padarytus nusikaltimus ir su jais susijusius kriminogeninius procesus, o taip pat vykdančios specialias užduotis operatyvinei veiklai užtikrinti.

3. Rezidentai – visiškai patikimi asmenys, turintys galimybę konspiratyviai užtikrinti ryšį su informatoriais bei agentais ir tinkamai jiems vadovauti, o taip pat asmeniškai rinkti ir teikti informaciją kriminalinių nusikaltimų sferoje ir infrastruktūroje.

4. Konspiracinių patalpų savininkai – tai asmenys, turintys galimybę suteikti konspiraciniams reikalavimams atitinkančias patalpas, skirtas susitikimams su slaptais bendradarbiais.

Taip pat slaptieji bendradarbiai klasifikuojami ir Lietuvoje¹⁷. Tam tikrais atvejais operatyvinės veiklos subjektai gali turėti ir kitų kategorijų slaptus bendradarbius. Pavyzdžiui, JAV be aukščiau minėtų slaptųjų bendradarbių dar skiriami ir bendradarbiaujantys liudytojai, kurie

¹⁵ THOMAS M. BURTON. *Slaptojo pareigūno saugumas*. Beretta JAV vadovavimo biuletenis. 1995 metų spalio, 1 Tomas, 11 leidimas.

¹⁶ САМОЙЛОВ В. Г. *Сотрудники органов внутренних дел, осуществляющие оперативно - розыскную деятельность*. Лекция. – Ташкент, 1982. С. – 65.

¹⁷ Žr. *Operatyvinė veikla*. 1 dalis. Vadovėlis. – Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004.

apibrėžiami kaip „asmenys, kurių santykiai su Vyriausybe yra laikomi paslapyje iki parodymų davimo teisme momento, bei kurie nuolatos ir Agento nurodymu teikia svarbią operatyvinę pagalbą bylos sprendimui ir/arba kryptiškai savo aktyviu dalyvavimu tyrime“. Pagrindinis skirtumas tarp informatorių ir bendradarbiaujančių liudytojų yra tas, kad bendradarbiaujantys liudytojai aktyviai dalyvauja tyrine ir duoda parodymus teisme, o tie asmenys kurie pastoviai teikia informaciją, tačiau neduoda parodymų teisme, traktuojami kaip informatoriai.¹⁸

Aiškumo dėlei taip pat nurodysime ir skirtumus tarp liudytojo ir bendradarbiaujančio liudytojo. Liudytoju gali būti asmuo ar subjektas, pageidaujantis duoti parodymus, ryšium su jo turimomis žiniomis ar dalyvavimu nusikaltime, tačiau kuris neveikia operacijose ir/arba nedalyvauja aktyviai tyrime. Tokie individai yra liudytojai ir jų nereikia tapatinti su bendradarbiaujančiais liudytojais ir informatoriais. Liudytojas gali gauti vienkartinį apmokėjimą iš bylos tyrimo valdžios, bendradarbiaujančiam liudytojui ir informatoriui gali būti mokama visą eilę kartų už suteiktas paslaugas ar patirtus nuostolius.

¹⁸ *Federal bureau of investigation. Confidential source development and undercover operations seminar (Lithuanian), may 8-19, 2000, Vilnius.*

2. OPERATYVINĖS VEIKLOS IR BAUDŽIAMOJO PROCESO SANTYKIS

Baudžiamasis procesas – tai labai svarbus teisės realizavimo mechanizmas, kurio metu įvairiose stadijose išaiškinami nusikalstamas veikas padarę asmenys ir patraukiami baudžiamojon atsakomybėn.

Baudžiamąjį procesą paskirtis yra ginant žmogaus ir piliečio teises bei laisves, visuomenės ir valstybės interesus greitai ir išsamiai atskleisti nusikalstamas veikas ir tinkamai pritaikyti įstatymą, kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo būtų teisingai nubaustas ir niekas nekaltas nebūtų nuteistas.

Pagrindinis baudžiamąjį procesą uždavinys – valstybės pareigos ir teisės taikyti sankcijas nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui įgyvendinimo užtikrinimas¹⁹.

Iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti, kad uždaviniai baudžiamąjį procesą ir operatyvinės veiklos sutampa, tačiau iš tikrųjų taip nėra. Operatyvinės veiklos įstatymo 5 straipsnyje numatyta, jog operatyvinės veiklos uždaviniai yra šie:

- 1) nusikalstamų veikų prevencija;
- 2) nusikalstamų veikų išaiškinimas, taip pat rengiančių, darančių ar padariusių nusikalstamas veikas asmenų nustatymas;
- 3) asmenų apsauga nuo nusikalstamo poveikio;
- 4) asmenų, kurie slapstosi nuo ikiteisminio tyrimo ar teismo, taip pat dingusių be žinios asmenų paieška;
- 5) veikų, keliančių grėsmę valstybės konstitucinei santvarkai, jos nepriklausomybei, ekonominiam saugumui, valstybės gynybinės galios užtikrinimui ar kitiems svarbiems nacionalinio saugumo interesams, prevencija ir išaiškinimas;
- 6) daiktų, pinigų, vertybinių popierių, kito turto, susijusio su nusikalstamų veikų padarymu, paieška;
- 7) valstybės paslapčių apsauga;
- 8) kitų valstybių specialiųjų tarnybų veiklos tyrimas;
- 9) operatyvinės veiklos subjektų saugumo bei imuniteto užtikrinimas.

¹⁹ Lietuvos Respublikos baudžiamąjį procesą kodekso komentaras. I dalis. Vilnius, 2003. P. 10.

Taigi, kaip matome, operatyvinės veiklos paskirtis yra gauti reikiamą informaciją bei aprūpinti ja atitinkamas valstybines institucijas. Operatyvinė veikla yra žvalgybinio pobūdžio veikla, kuri vykdoma derinant viešus ir slaptus informacijos gavimo būdus bei priemones. Analizuodami operatyvinės veiklos uždavinius, išvardintus Operatyvinės veiklos įstatyme, pastebime, kad kai kurie uždaviniai, tokie kaip nusikalstamų veikų prevencija, nusikalstamų veikų išaiškinimas, rengiančių, darančių ar padariusių nusikalstamas veikas asmenų nustatymas sutampa su baudžiamojo proceso uždaviniais. Akivaizdu, kad operatyvinę veiklą su baudžiamuoju procesu, o taip pat ir su ikiteisminiu tyrimu, kaip baudžiamojo proceso stadija, kuria prasideda baudžiamasis procesas sieja toks reiškinys kaip nusikalstama veikla. Tačiau operatyvinė veikla neapsiriboja nusikalstamų veikų prevencija ar išaiškinimu, o kaip minėta, jos uždavinių yra daug daugiau.

Būtent šis platus operatyvinės veiklos uždavinių sąrašas leidžia suprasti, kokia plati yra operatyvinės veiklos sfera. Šių uždavinių priskyrimas operatyvinei veiklai sąlygoja ir platų operatyvinės veiklos objektų sąrašą, kuris yra daug platesnis už ikiteisminio tyrimo ar bendrai baudžiamojo proceso objektus.

Pažymėtina, tai, jog operatyvinė veikla gali būti atliekama ir operatyvinės veiklos procesas gali baigtis nesusiejant jos rezultatų su nusikalstama veika, o tuo pačiu ikiteisminiu tyrimu ir bendrai baudžiamuoju procesu.

Taigi, apibendrinant galima teigti, kad tas pats objektas, uždaviniai bei tikslai rodo tik operatyvinės veiklos ir baudžiamojo proceso sankirtos taškus, bet ne jų tapatumą.

Baudžiamojo proceso ir operatyvinės veiklos skirtumus parodo ir jų subjektai. Kaip jau minėjome operatyvinės veiklos subjektai yra vieši ir slaptieji operatyviniai darbuotojai ir slaptieji bendradarbiai, tuo tarpu baudžiamojo proceso subjektai, pavyzdžiui, ikiteisminio tyrimo metu yra ikiteisminio tyrimo tyrėjai, prokurorai ir ikiteisminio tyrimo teisėjai.

Atskleidžiant operatyvinės veiklos ir baudžiamojo proceso santykį, tikslinga panagrinėti operatyvinio ir ikiteisminio tyrimo teisinius pagrindus.

Operatyvinis tyrimas – nuosekli taktinė operatyvinės veiklos forma, į kurią įeina operatyviniai veiksmai, kartu su tais, kuriems atlikti reikia motyvuotos teismo nutarties ar prokuroro sankcijos ir kuris atliekamas kai: nusikalstamos veikos požymių nėra nustatyta, bet turima informacijos apie rengiamą, daromą ar padarytą labai sunkų ar sunkų nusikaltimą užfiksuotą Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse, arba apie nusikaltimą rengiantį, darantį ar padariusį asmenį; yra informacijos apie kitų valstybių specialiųjų tarnybų veiklą; pasislepia įtariamasis, kaltinamasis arba

nuteistasis; dingsta be žinios asmuo; vykdoma asmenų apsauga nuo nusikalstamo poveikio; vykdoma valstybės paslapčių apsauga; turima informacijos apie veikas, keliančias grėsmę valstybės konstitucinei santvarkai, jos nepriklausomybei, ekonominiam saugumui, valstybės gynybinės galios užtikrinimui ar kietiems svarbiems nacionalinio saugumo interesams. Operatyvinio tyrimo pagrindų sąrašas yra baigtinis - tyrimas atliekamas tik esant įstatymo nurodytiems pagrindams. Reikėtų atkreipti dėmesį, kad operatyvinio tyrimo pagrindai gali būti aiškinami labai plačiai. Tarkim, vienas punktas teigia, kad tyrimo pagrindas gali būti turima informacija apie veikas, keliančias grėsmę valstybės konstitucinei santvarkai, jos nepriklausomybei, ekonominiam saugumui. Į šią sąvoką galima įtraukti labai daug, nes nepriklausomybei, ekonominiam saugumui gali būti keliamas pavojus įvairiomis veikomis.

Operatyvinis tyrimas gali būti pabaigiamas dviem būdais - operatyvinį tyrimą nutraukiant arba pradedant ikiteisminį tyrimą. Operatyvinis tyrimas turi būti nutraukiamas, jei informacija apie operatyvinės veiklos objektą nepasitvirtina. Lietuvos Respublikos Seimo laikinoji komisija galimiems piktnaudžiavimams vykdant operatyvinę veiklą ir skelbiant operatyvinės veiklos metu surinktą informaciją ištirti nustatė, kad kai kuriais atvejais operatyvinės veiklos subjektai nenutraukia operatyvinio tyrimo, jei informacija nepasitvirtina, besiremdami tuo, kad operatyvinės veiklos objektas gali tęsti nusikalstamo pobūdžio veiksmus. Operatyvinės veiklos reguliavimas, dėl kurio gali iškilti tokia situacija, yra ydingas ir gali būti tarptautinių sankcijų dėl žmogaus teisių pažeidimų mūsų šalyje priežastimi. Valstybė be pakankamai pagrįsto pagrindo negali riboti asmens teisių (teisėtumo, pagrįstumo principai neretai gali kirstis su operatyvinės veiklos uždaviniais, tačiau demokratinėse valstybėse tai – neišvengiama).

Įstatymai aiškiai nenurodo to momento, kada operatyvinės veiklos subjektai privalo pabaigti operatyvinį tyrimą ir perduoti operatyviniu būdu surinktą medžiagą ikiteisminį tyrimą atliekantiems pareigūnams. Šio klausimo sprendimas – paliekamas operatyvinės veiklos subjektų kompetencijai.

Ikiteisminis tyrimas pradžios momentas - skundo, pareiškimo ar pranešimo apie nusikalstamą veiką gavimas, taip pat prokurorui/ikiteisminio tyrimo pareigūnams nustačius nusikalstamos veikos požymius ir surašius tarnybinį pranešimą. Operatyvinė veikla vykdoma tik valstybės įgaliotų subjektų, todėl ikiteisminis tyrimas, kurio pagrindas yra operatyviniu būdu gauta informacija, gali būti pradedamas tik gavus tarnybinį pranešimą iš ikiteisminio tyrimo pareigūno arba gavus pranešimą iš operatyvinės veiklos subjekto.

Nei Operatyvinės veiklos įstatymas, nei Baudžiamojo proceso kodeksas nenustato, kiek galima rinkti informacijos pagal Operatyvinės veiklos įstatymą ir kada turi būti pradėtas ikiteisminis tyrimas. Dėl to susiduriama su įrodomosios informacijos kiekiu, reikalingo ikiteisminio tyrimo inicijavimui problema. Pagal galiojančias normas tai tenka operatyvinę veiklą vykdančių subjektų kompetencijai. Jiems pavesta vykdant operatyvinį tyrimą patiemis spręsti o taip pat teikti prašymus dėl tam tikrų veiksmų sankcionavimo ar ikiteisminio tyrimo iniciacijos. Logiškai mastant – žemutinė tokios gautos informacijos kiekio riba yra ta, kai yra pakankamai duomenų, kaip operatyvinės veiklos rezultatų išvadai, patvirtinančiai nusikalstamos veikos požymių buvimą.

Jau minėta, kad operatyvinis tyrimas atliekamas iki ikiteisminio tyrimo pradžios. Operatyvinis tyrimas (bei jam priskiriami veiksmai) ikiteisminio tyrimo metu paprastai neatliekami, tačiau galimos tam tikros išimtys.

Priėmus sprendimą pradėti nusikalstamos veikos ikiteisminį tyrimą, tos nusikalstamos veikos tyrimo veiksmai pagal Operatyvinės veiklos įstatymą neatliekami. Ikiteisminio tyrimo pradžioje galimi iš anksto sankcionuoti operatyviniai veiksmai (sankcijoje numatomas veiksmų pradžios/pabaigos terminas).

Tokie veiksmai, kaip įtariamojo ar kaltinamojo paieška, pagal esamą reguliavimą, vykdoma vadovaujantis Operatyvinės veiklos įstatymu. Tokie veiksmai netarnauja kaip būdas įgyti procesinių įrodymų, bet daugiau kaip būdas užtikrinti įtariamojo/kaltinamojo dalyvavimą procese (būdas užtikrinti procesą, išvengti procesinių pažeidimų).

Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse nėra draudimo pradėjus ikiteisminį tyrimą atlikti operatyvinius veiksmus pagal operatyvinės veiklos įstatymą. Oponentai gali teigti, kad BPK 44 straipsnio 9 dalyje nustatyta, kad „Kiekvienas asmuo turi teisę, kad būtų gerbiamas jo ir jo šeimos privatus gyvenimas, taip pat teisė į būsto neliečiamybę, susirašinėjimo, telefoninių pokalbių, telegrafo pranešimų ir kitokio susižinojimo slaptumą. Šios asmens teisės baudžiamojo proceso metu gali būti apribotos šio Kodekso numatytais atvejais ir tvarka“.

Vadovaujantis šiuo įstatymo reikalavimu priėmus sprendimą pradėti ikiteisminį tyrimą negalima atlikti operatyvinių veiksmų, kuriais apribojama teisė į privatų gyvenimą operatyvinės veiklos įstatymo nustatyta tvarka. Tačiau tik dalis operatyvinių veiksmų, numatytų Operatyvinės veiklos įstatyme, apriboja LR BPK 44 straipsnio 9 dalyje minimas teises. Jeigu būtų pripažinta, kad patikrinimas operatyvinėje įskaitoje apriboja minėtas teises, šis veiksmas turėtų būti atliekamas

laikantis LR BPK nustatytos tvarkos ir turėtų būti priimama ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartis. Tokiu atveju prieitume prie absurdo ribos ir, ko gero, nereikia aiškinti, kodėl²⁰.

Kita svarbi problema – operatyvinio tyrimo atlikimo galimybė ikiteisminio tyrimo pareigūnui priėmus sprendimą pradėti ikiteisminį tyrimą. Operatyvinės veiklos įstatymo 9 straipsnyje numatytas vienas iš operatyvinio tyrimo atlikimo pagrindų: kai „Pasislepia įtariamasis, kaltinamasis arba nuteistasis“. Minėtų generalinio prokuroro įsakymu patvirtintų rekomendacijų 4 dalyje pasakyta, kad „Nuteistojo paieška vykdoma vadovaujantis Operatyvinės veiklos įstatymu. Įtariamojo ar kaltinamojo paieška taip pat gali būti vykdoma vadovaujantis Operatyvinės veiklos įstatymo nuostatomis, jeigu paieškos metu gautos informacijos nereikės panaudoti baudžiamajame procese“.

Kyla klausimas, ar Operatyvinės veiklos įstatyme įtvirtintas minėtas operatyvinio tyrimo pagrindas yra tikslingas, nes operatyvinio tyrimo esmė yra ta, kad, esant operatyvinio tyrimo pagrindui, galimi ir tie operatyviniai veiksmai, kuriems atlikti reikia motyvuotos teismo nutarties arba prokuroro sankcijos. Šiuo atveju, kai įtariamasis, kaltinamasis arba nuteistasis pasislepia, visada yra pradėtas ikiteisminis tyrimas ir atliekant veiksmus, kuriais gali būti apribojamos LR BPK 44 straipsnio 9 dalyje paminėtos asmens teisės. Tokie veiksmai turi būti atliekami LR BPK nustatyta tvarka. Galima teigti, kad nuteistajam, įtariamajam arba kaltinamajam pasislėpus, Operatyvinės veiklos įstatymu gali būti vadovujamasi tik atliekant operatyvinius veiksmus, kuriems atlikti nereikalinga teismo nutartis. Tokie veiksmai, vadovaujantis Operatyvinės veiklos įstatymu, gali būti atliekami ir be teismo nutarties, ir kyla abejonių dėl operatyvinio tyrimo pradėjimo tikslingumo²¹.

Plačiau operatyvinės veiklos ir baudžiamojo proceso santykis nagrinėjamas kitame skyriuje, kuriame aptariama Operatyvinės veiklos įstatymo kaip baudžiamojo proceso šaltinio problematika.

²⁰ TARASEVIČIUS P. *Operatyvinės veiklos ir ikiteisminio tyrimo santykis*. Jurisprudencija, 2003, t. 49(41); 65–75.

²¹ TARASEVIČIUS P. *Operatyvinės veiklos ir ikiteisminio tyrimo santykis*. Jurisprudencija, 2003, t. 49(41); 65–75.

3. LIETUVOS RESPUBLIKOS OPERATYVINĖS VEIKLOS ĮSTATYMO KAIP BAUDŽIAMOJO PROCESO ŠALTINIO PROBLEMATIKA

3.1. Operatyvinės veiklos įstatymas kaip vienas iš baudžiamąjo proceso šaltinių

Iki pirmojo operatyvinės veiklos įstatymo priėmimo operatyvinės veiklos teisinis reguliavimas buvo „žinybinio“ pobūdžio. Visai tarybinei operatyvinės veiklos mokyklai būdinga tai, kad operatyvinę veiklą reglamentavo poįstatyminiai, žinybiniai norminiai aktai. Tik Lietuvos TSRS baudžiamąjo proceso kodeksas numatė, kad „kvotos organui pavedama imtis reikiamų operatyvinių ir paieškos priemonių, kad būtų išaiškinti nusikaltimo požymiai ir nusikaltimą padarę asmenys“.²²

Toks reglamentavimas išliko iki pirmojo operatyvinės veiklos įstatymo priėmimo ir buvo būdingas net veiksams, apribojantiems konstitucines žmogaus teises, ką tiesiogiai numatė to laiko teisės aktai. Vėliau Operatyvinės veiklos įstatymas kelis kartus buvo keičiamas ir šiuo metu galiojančio įstatymo praktinis įgyvendinimas padėjo įtvirtinti operatyvinės veiklos įgyvendinimo principus ir sąlygas, praktikoje patikrino metodus ir priemones, pašalino operatyvinių padalinių darbuotojų įstatymų pažeidimus, įtvirtino operatyvinės veiklos priežiūrą ir kontrolę.

Kalbant Operatyvinės veiklos įstatymą, kaip apie baudžiamąjo proceso šaltinį, pirmiausia reikia pažymėti, kad šio įstatymo 17 straipsnio 1 dalyje numatyta, jog išlaptinta operatyvinė informacija įstatymų nustatyta tvarka gali būti išslaptinama ir panaudojama baudžiamajame procese. Jeigu tokia informacija panaudojama baudžiamajame procese, turi būti surašomas protokolas dėl operatyvinių veiksmų atlikimo.

Taigi, galime daryti išvadą, kad Operatyvinės veiklos įstatymas yra ne tik operatyvinės veiklos, bet ir baudžiamąjo proceso šaltinis, tačiau tik nedidele dalimi, nes kitų klausimų susijusių baudžiamąju procesu nereglamentuoja.

Kalbant apie Operatyvinės veiklos įstatymą, kaip apie baudžiamąjo proceso šaltinį, reikia pažymėti, jog praktikoje pasigirsta nuomonių, jog Operatyvinės veiklos įstatymas iš viso nereikalingas. Teigiama, kad norint sėkmingai nusikaltimus išaiškinti, tirti, užkardyti, pakanka

²² PETROŠIUS D. *Operatyvinės veiklos įstatymo raida žmogaus teisių apsaugos kontekste*. Jurisprudencija, 2004, t. 63(55); 126-138.

Baudžiamojo proceso kodekso normų, reglamentuojančių nusikalstamų veikų tyrimą, bei kriminalistikos taktikos ir metodikos.

Tačiau reikia sutikti su P. Tarasevičiaus nuomone, kad baudžiamasis procesas nėra žvalgybinio pobūdžio veikla ir neapima ieškosios veiklos, operatyvinio žvalgymo ir operatyvinės prevencijos. Be šių operatyvinės veiklos galimybių, didžioji dalis tokių nusikalstamų veikų - kaip nusikalstamos veikos, susijusios su finansų sistema, ekonomika ir verslo tvarka, valstybės tarnyba ir viešaisiais interesais, nusikalstamos veikos, susijusios su disponavimu narkotinėmis bei psichotropinėmis medžiagomis, ir kt. iš viso nebūtų tiriamos, nes teisėsaugos institucijoms nebūtų žinoma apie jų padarymą arba tos žinios būtų gandų, šmeižtų ir paskalų lygio²³.

Teisėsaugos institucijų pareigūnams būtina nustatyti nusikalstamos veikos požymius, konkrečius asmenis, rengiančius, darančius ar padariusius nusikalstamas veikas, o ne gauti kokią nors abstrakčią informaciją apie tai. Kita vertus, pritariama D. Žilinskui, Tai, kad įstatymų leidėjo valia didžioji teisėsaugos institucijų dalis tapo ikiteisminio tyrimo įstaigomis, dar nereiškia, kad jos tapo išimtinai baudžiamojo proceso subjektais. Didžiąją jų veiklos dalį sudaro ne baudžiamieji procesiniai veiksmai, o nusikaltimų atskleidimas ir jų užkardymas operatyvinės veiklos metodais, informacijos rinkimas ir kaupimas, šios informacijos apsaugos režimo užtikrinimas bei jos naudojimas įgyvendinant teisėsaugos institucijų uždavinius bei funkcijas. Operatyvinės veiklos metodai taikomi žvalgybinėje ir kontržvalgybinėje veikloje ir Lietuvoje, ir už jos ribų. Svarbu tai, kad neviešo pobūdžio operatyviniai veiksmai, kuriuos vykdo teisėsaugos institucijų statutiniai valstybės tarnautojai taikydami įvairius operatyvinės veiklos metodus (slaptą sekimą, operatyvinį patikrinimą, operatyvinę apklausą, operatyvinę apžiūrą, agentūrinį metodą, vykdydami elektroninę žvalgybą, operatyvinį tyrimą arba slaptas operacijas), naudojami ne tik atskleidžiant ir tiriant nusikaltimus. Visais operatyviniais veiksmais siekiama „apginti asmens, visuomenės ir valstybės interesus“. Taigi operatyvinės veiklos metodai nėra tapatintini su baudžiamaisiais procesiniais veiksmais, nes baudžiamąją procesinę reikšmę įgyja tik šių metodų pagrindu surinkti įrodymai.²⁴

Taigi, Operatyvinės veiklos įstatymas yra ir operatyvinės veiklos ir iš dalies baudžiamojo proceso šaltinis.

²³ TARASEVIČIUS P. *Esminės operatyvinės veiklos ir ikiteisminio tyrimo reglamentavimo poįstatymiais teisės aktais problemos*. Jurisprudencija, 2005, t. 75(67); 76-82.

²⁴ ŽILINSKAS D. *Policijos teisės prielaidos: operatyvinės veiklos teisinio reglamentavimo problema* // Jurisprudencija: mokslo darbai. 2003. T. 49(41).

Kalbat apie šio šaltinio reikšmę ir hierarchiją, pažymėtina, jog jeigu yra kodekso ir įstatymo kolizija, taikomas kodeksas. Tai patvirtina ir pats įstatymų leidėjas. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso, patvirtinto 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr. VIII–1968, Baudžiamojo proceso kodekso, patvirtinto 2002 m. kovo 14 d. įstatymu Nr. IX–785, ir Bausmių vykdymo kodekso, patvirtinto 2002 m. birželio 27 d. įstatymu Nr. IX–994, įsigaliojimo ir įgyvendinimo tvarkos įstatymo 3 straipsnio 3 dalyje įvirtinta nuostata, kad „Kiti įstatymai ir teisės aktai, galioję Lietuvos Respublikoje iki naujojo Baudžiamojo kodekso, naujojo Baudžiamojo proceso kodekso ir Bausmių vykdymo kodekso įsigaliojimo, galioja tiek, kiek neprieštaruja naujiesiems kodeksams“²⁵. Taigi grynai formalia, juridine prasme Operatyvinės veiklos įstatymo taikymas apribotas Baudžiamojo proceso kodekso turiniu. Tos OVĮ teisės normos, kurios prieštaruja BPK, negalioja. Tokia įstatymų leidėjo valia.

Kitame šio skyriaus poskyryje plačiau panagrinėsime Operatyvinės veiklos įstatymo ir kitų baudžiamojo proceso šaltinių tarpusavio santykio problematiką.

²⁵ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso, patvirtinto 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr. VIII-1968, Baudžiamojo proceso kodekso, patvirtinto 2002 m. kovo 14 d. įstatymu Nr. IX-785, ir Bausmių vykdymo kodekso, patvirtinto 2002 m. birželio 27 d. įstatymu Nr. IX-994, įsigaliojimo ir įgyvendinimo tvarkos įstatymas, *Valstybės žinios*, 2002 11 22. Nr.: 112, Publikacijos Nr.: 4970.

3.2. Operatyvinės veiklos įstatymo ir kitų baudžiamojo proceso šaltinių hierarchijos problematika

Operatyvinės veiklos įstatymas buvo priimtas jau priėmus šiuo metu galiojantį, tuo metu dar neįsigaliojusį Baudžiamojo proceso kodeksą. Šių teisės aktų nuostatos tarpusavyje nebuvo tinkamai suderintos, todėl jau 2003 balandžio 29 d. Seimas priėmė Operatyvinės veiklos įstatymo atskirų straipsnių pakeitimo bei papildymo įstatymą.

Šis įstatymas buvo priimtas norint pašalinti Operatyvinės veiklos įstatymo prieštaravimus naujajam Baudžiamojo proceso kodeksui. Taigi priimant šiuos įstatymus formaliai, juridškai buvo išspręstas Operatyvinės veiklos įstatymo ir Baudžiamojo proceso kodekso santykio klausimas.

Tačiau, išsprendus minėto įstatymo ir kodekso kolizijos problemą, operatyvinės veiklos ir ikiteisminio tyrimo santykio, o kartu operatyvinės veiklos ir baudžiamojo proceso santykio problemos tikrai nebuvo išspręstos. Tai rodo faktas, kad dar nepraėjus ir dviem mėnesiams nuo naujojo Baudžiamojo proceso kodekso įsigaliojimo, operatyvinės veiklos ir ikiteisminio tyrimo santykio problemas pradėta spręsti priimant atitinkamus poįstatyminius teisės aktus²⁶.

2003 m. birželio 26 d. Lietuvos Respublikos generalinis prokuroras savo įsakymu Nr. I-90 patvirtino rekomendacijas „Dėl Operatyvinės veiklos įstatymo ir Baudžiamojo proceso kodekso 154, 158, 159, ir 160 straipsnių taikymo pradėjus ikiteisminį tyrimą“. Šiame įsakyme prokurorams ir operatyvinės veiklos subjektams, organizuojant bei vykdant operatyvinę veiklą ir ikiteisminį tyrimą, nurodyta vadovautis šiomis rekomendacijomis.

Pasak Tarasevičiaus P., susiklosčiusi ikiteisminio tyrimo atlikimo praktika rodo, jog atliekant ikiteisminį tyrimą vadovaujamosi ne operatyvinės veiklos įstatymu, o poįstatyminiu teisės aktu. Tai daroma ne dėl teisės teorijos žinių trūkumo, bet dėl griežto kontroliuojančių institucijų reikalavimo vykdyti poįstatyminio teisės akto nuostatas. Taip 2003 m. birželio 26 d. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro įsakymu Nr. I-90 patvirtintų rekomendacijų nuostatos ne tik padarė netaikomą Operatyvinės veiklos įstatymą priėmus sprendimą pradėti ikiteisminį tyrimą, bet pakeitė ir kai kurias Baudžiamojo proceso kodekso normas. Tai akivaizdžiai matyti paanalizavus minėtų rekomendacijų pirmąją dalį, kur nurodyta, kad „Priėmus sprendimą pradėti nusikalstamos veikos ikiteisminį tyrimą, tos nusikalstamos veikos tyrimo veiksmai pagal Operatyvinės veiklos įstatymą neatliekami,

²⁶ TARASEVIČIUS P. *Esminės operatyvinės veiklos ir ikiteisminio tyrimo reglamentavimo poįstatyminiais teisės aktais problemos*. Jurisprudencija, 2005, t. 75(67); 76-82.

išskyrus sankcionuotus iki ikiteisminio tyrimo pradžios operatyvinius veiksmus, kurie gali būti vykdomi iki sankcijos termino pabaigos“.²⁷

Minėta rekomendacijų nuostata apriboja Operatyvinės veiklos įstatymo 3 straipsnio 2 ir 5 dalis. Šio įstatymo 3 straipsnio 5 dalyje nurodyta, kad „Operatyvinių veiksmų atlikimo pagrindas yra informacija apie operatyvinės veiklos objektus“, o šio įstatymo 3 str. 2 dalyje nurodyta, kad „Operatyvinės veiklos objektai yra rengiamos, daromos ar padarytos nusikalstamos veikos, jas rengiantys, darantys ar padarę asmenys ir t.t.“ Šiuo atveju reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad Baudžiamojo proceso kodekse nuostatų, apribojančių tokią Operatyvinės veiklos įstatymo taikymą, nėra²⁸.

Kitas svarbus aspektas yra tai, jog toks reglamentavimas apriboja ne tik Operatyvinės veiklos įstatymo taikymą, bet pakeičia ir Baudžiamojo proceso kodekso 44 str. 9 dalies taikymą, kur aiškiai nustatyta, kad „Kiekvienas asmuo turi teisę, kad būtų gerbiamas jo ir jo šeimos privatus gyvenimas, taip pat teisė į būsto neliečiamybę, susirašinėjimo, telefoninių pokalbių, telegrafo pranešimų ir kitokio susižinojimo slaptumą. Šios asmens teisės baudžiamojo proceso metu gali būti apribotos šio Kodekso numatytais atvejais ir tvarka“²⁹. Šiuo klausimu Baudžiamojo proceso kodekse nėra numatyta jokių išimčių, o minėtose rekomendacijose įtvirtinta galimybė šias teises baudžiamojo proceso metu, tam tikrą laiką, o tai yra iki sankcijos termino pabaigos, apriboti vadovaujantis Operatyvinės veiklos įstatyme įtvirtintais pagrindais ir tvarka.

Praktiškai tai būtų galima pavaizduoti tokiu pavyzdžiu: atliekant operatyvinį tyrimą yra galimybė kontroliuoti ir fiksuoti telefoninius ir kitokius pokalbius, kitokį susižinojimą ar veiksmus, kai nė vienam pokalbio, kitokio susižinojimo ar veiksmų dalyviui apie tokią kontrolę nėra žinoma, ir tai vykdoma įstatymų nustatyta tvarka apribojant privataus gyvenimo neliečiamumą, taip pat galimybė atlikti slaptą gyvenamųjų, negyvenamųjų patalpų, transporto priemonių apžiūrą ir kt. Taigi, pradėjus ikiteisminį tyrimą, šie veiksmai turi būti atliekami tik Baudžiamojo proceso kodekso nustatytais pagrindais ir tvarka, kaip reikalauja šio kodekso 44 str. įtvirtintos nuostatos. Tačiau vadovaujantis minėtomis rekomendacijomis šie veiksmai iki sankcijos termino pabaigos, atliekant

²⁷ Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2003 m. birželio 26 d. įsakymas Nr. I-90 „Dėl Operatyvinės veiklos įstatymo ir Baudžiamojo proceso kodekso 154, 158, 159 ir 160 straipsnių taikymo rekomendacijų patvirtinimo“.

²⁸ TARASEVIČIUS P. *Esminės operatyvinės veiklos ir ikiteisminio tyrimo reglamentavimo poįstatyminiais teisės aktais problemos*. Jurisprudencija, 2005, t. 75(67); 76-82.

²⁹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, patvirtintas 2002 m. kovo 14 d. įstatymu Nr. IX-785, *Valstybės žinios*, 2002. Nr. 37.

ikiteisminį tyrimą, gali būti atliekami pagal Operatyvinės veiklos įstatymą. Nors praktiniu požiūriu tokia nuostata ir tikslinga, tačiau akivaizdu, kad ji prieštarauja kodeksui.

Manytina, jog tokia praktika prieštarauja teisės teorijoje įtvirtintai ir teisės aktų hierarchijai, o tuo pačiu sudaro nemažai praktinių problemų teisėsaugos institucijoms vykdant operatyvinę veiklą. Todėl siūlytina šią problemą spręsti įstatymų lygmeniu, t.y. jeigu matoma, kad įstatyme yra spraga, jis turėtų būti pakeičiamas, papildomas, o ne poįstatyminių teisės aktų lygmeniu, ne įstatymų leidėjo uždraudžiamos vienos ar kitos įstatymų nuostatos. Todėl, pavyzdžiui, minėtų Rekomendacijų nuostatos apribojančios Operatyvinės veiklos įstatymo 3 straipsnio 2 ir 5 dalis, arba turėtų būti perkeltamos į įstatymų lygį, t.y. įtvirtintos Operatyvinės veiklos įstatyme arba Baudžiamojo proceso kodekse, ar jos turėtų negalėti.

Kitame poskyryje plačiau panagrinėsime įrodymų, gautų Operatyvinės veiklos įstatymo pagrindu panaudojimą baudžiamajame procese.

3.3. Operatyvinės veiklos įstatymo pagrindu gautos įrodymų įrodomosios informacijos panaudojimas baudžiamajame procese

3.3.1. Operatyvinės veiklos įstatymo pagrindu gautos įrodomosios informacijos panaudojimo baudžiamajame procese teisiniai pagrindai

Daug problemų kyla su įrodomosios informacijos rinkimu ne proceso metu, o operatyvinės veiklos metu. Dėl ankstesnio operatyvinės veiklos metodų ir priemonių slaptumo bei reglamentavimo tik slaptomis instrukcijomis, baudžiamojo proceso teisės moksle vyravo nuomonė, kad operatyviniais veiksmais gauta informacija negali turėti įrodomosios reikšmės. Tačiau galiojusiame 1961 metų redakcijos BPK 75 straipsnyje įtvirtinus nuostatą, kad iškėlus baudžiamąją bylą įrodymais gali tapti bet kokie faktiniai duomenys, o Operatyvinės veiklos įstatyme (toliau – OVI) įteisinus operatyvinės informacijos panaudojimą baudžiamosiose bylose³⁰, buvo sutapatinti kai kurie operatyviniai ir procesiniai veiksmai įrodymams rinkti.

Galiojančio BPK 20 straipsnyje sąvoka “bet kokie faktiniai duomenys“ jau nebevartojama, o nurodyta, kad įrodymai baudžiamajame procese yra įstatymų nustatyta tvarka gauti duomenys. Pereinamuoju laikotarpiu, kuomet tiriant baudžiamąsias bylas, iškeltas pagal šiuo metu galiojančią BPK, kilus klausimui dėl operatyviniais veiksmais gautos informacijos panaudojimo įrodinėjimo procese, reikėjo vadovautis galiojančio BPK įsigaliojimo ir įgyvendinimo tvarkos įstatymo 35 straipsniu, kuris nustatė, kad OVI nustatyta tvarka gauta informacija, kuri baudžiamojoje byloje gali turėti įrodomosios reikšmės, šiuo metu, gali būti naudojama procese, jei ta informacija bus užfiksuota dokumente kuris atitinka naujojo BPK 95 straipsnyje nurodyto dokumento požymius.³¹

Reikalinga pabrėžti, kad įrodymai turi būti gauti teisėtu, įstatyme nustatytu būdu. Neteisėtais operatyviniais veiksmais gauta įrodomoji informacija negali būti panaudojama teisme. BPK 96 straipsnis išsamiai pateikia dokumentų, turinčių reikšmės nusikalstamai veikai tirti ir nagrinėti, rūšių sistemą. Kaip savarankišką tokių dokumentų rūšį BPK nurodo ikiteisminio tyrimo ir teismo veiksmų protokolus, oficialius įstaigų, įmonių, organizacijų dokumentus, privačius dokumentus (fizinių asmenų raštai, pareiškimai ir t.t.), grafinais ar kitokiais ženklais užfiksuota svarbi bylai informacija ir bet koks daiktas, kai jis tampa nusikalstamos veikos objektu, šios veikos parengimo, padarymo ar

³⁰ Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymas, *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 65-2633.

³¹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso, patvirtinto 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr. VIII – 1968, baudžiamojo proceso kodekso, patvirtinto 2002 m. kovo 14 d. įstatymu Nr. IX – 785, ir bausmių vykdymo kodekso, patvirtinto 2002 m. birželio 27 d. įstatymu Nr. IX – 994, įsigaliojimo ir įgyvendinimo tvarkos įstatymas, *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 112.

paslėpimo priemone, taip pat jeigu nusikalstamos veikos metu ant dokumento atsirado pėdsakų ar žymių, kurias ištyrus galima surasti nusikalstamą veiką padariusį asmenį ar išaiškinti kitas veikos aplinkybes, arba tam gali padėti dokumento suradimas tam tikroje vietoje.

Įrodinėjimo teorijoje mes galime aptikti įvairiausių nuomonių. Vieni autoriai teigia, ne visa neprocesinė informacija gali būti operatyvinė informacija, o procesinė – įrodomoji.³² Kiti deda lygybės ženklą tarp procesinės ir įrodomosios informacijos teigdami, jog informacija apie nusikalstamas veikas gali būti arba procesinė (įrodomoji), arba neprocesinė.³³

Galima teigti, jog įrodomąją galią turi tik tokia informacija, kurią sudaro duomenys, atitinkantys įrodymams keliamus reikalavimus. Tokia informacija paprastai gali būti gaunama tik tyrimo eigoje, t.y. tokiais procesiniais veiksmais, kurių tikslas – įrodymų surinkimas, ištyrimas, įvertinimas ir panaudojimas. Apibendrinant anksčiau įvardintus teiginius, galima daryti išvadą, kad :

1. įrodinėjimo sferoje gali cirkuliuoti dviem skirtingais būdais surinkta informacija, t.y. atliekant procesines ir operatyvines priemones.
2. iš procesinės išskiriama įrodomąją reikšmę turinti informacija, pasitarnaujanti įrodinėjimo procese.
3. iš neprocesinės išskiriama operatyvinė informacija, kurią įrodinėjimo subjektas naudoja kaip pagalbines.³⁴

Norint nustatyti operatyvinės informacijos reikšmę įrodinėjimui, šios informacijos panaudojimo kryptis bei santykį su įrodomąja informacija reikia išsiaiškinti kokia turi būti ta pagalbines informacija gauta operatyvinių veiksmų pagalba.

Daugumos autorių, kaip pavyzdžiui, A. Vasiljevo, N. Jablokovo ir kt. nuomonės šiuo klausimu sutampa. Jie išskiria tokias pagalbines informacijos grupes:

a) pagrindinė grupė: ją sudaro tokie faktiniai duomenys, kurie yra gauti ir įtvirtinti procesine tvarka ir gali tapti įrodymais byloje. Operatyvinė veikla tik palengvina šių įrodymų suradimą;

b) papildoma grupė, kurią sudaro:

- duomenys, kurie atsiranda operatyvinės veiklos metu ir yra šios veiklos produktas. Pavyzdžiui, liudytojų suradimas. Tokia informacija pati savaime nėra svarbi. Svarbesnė yra jos nuoroda į tam tikrus egzistuojančius įrodymus, kurie gali būti renkami procesiniais veiksmais;

³² БЕЛКИН А.Р. *Теория доказывания*. - Москва: Норма, 2000. С. 168.

³³ БЕДНЯКОВ Д. И. *Непроцессуальная информация и расследование*. – Москва, 1991. С. 65-66.

³⁴ БЕЛКИН А.Р. *Теория доказывания*. - Москва: Норма, 2000. С. 169.

- informacija gauta operatyviniais veiksmais nenurodanti konkrečių įrodymų ar jų atradimo kelių, tačiau atskleidžianti kai kurias nusikalstamos veikos aplinkybes bei susiaurinanti įtariamųjų ratą.³⁵

Mokslininkai, bandantys paneigti procesinių įrodymų formavimosi galimybę operatyvinių duomenų pagalba, pamiršta, jog paruoštų įrodymų nei gamtoje, nei visuomenėje nėra. Šie įrodymai be kryptingų procesinės veiklos subjekto veiksmų, t.y. jų aptikimo, tyrimo bei įstatyminio įtvirtinimo negali būti panaudojami. Tai ar nebūtų tikslingiau šį procesą vadinti įrodymų formavimu, o ne rinkimu³⁶.

Literatūroje vyrauja nuomonės, jog operatyviniais veiksmais gautą informaciją reikėtų skirstyti į dvi rūšis:

a) „asmeninė“ – informacija, kuri įrodinėjimo procese gali būti realizuojama gaunant parodymus iš asmenų disponuojančių ja;

b) „daiktinė“ – gali įgauti procesinę reikšmę tuomet, kai pristatytiems objektams galima suteikti procesinę formą, pavyzdžiui, daiktiniai įrodymai.³⁷

Manytume, kad norint operatyvinę informaciją panaudoti įrodinėjimo procese, būtina tirti šias tokių duomenų gavimo aplinkybes:

- 1) ar operatyvinę veiklą atliko kompetentinga institucija (toks sąrašas yra pateiktas OVĮ 3 str. 3 d.).
- 2) ar įstatyme nustatyti operatyvinės veiklos metodai, kurių pagalba yra gauta informacija (OVĮ 3 str. 12 d.).
- 3) ar buvo pagrindas operatyvinei veiklai pradėti (OVĮ 9 str. 1 d.).
- 4) ar buvo papildomos sąlygos kai kuriems operatyvinės veiklos metodams atlikti (OVĮ 9 str. 2 – 7 d.).
- 5) ar buvo laikomasi operatyvinės veiklos metodų atlikimo taisyklių, kai buvo varžomos asmenų konstitucinės teisės (ar buvo teismo sankcija OVĮ 10 str., 11 str.).

³⁵ ВАСИЛЕВ А. Н., ЯБЛОКОВ Н. П. *Предмет система и теоретические основы криминалистики*. – Москва, 1984. С. 72.

³⁶ ДОЛЯ Е. *Представление результатов оперативно – розыскной деятельности органу дознания следователю прокурору или в суд // Уголовный процесс*. – Москва, 1999. Вып. 4. С. 45.

³⁷ ГРОМОВ Н. А., ФРАНЦИФОРОВ Ю. В. *Основные направления использования результатов оперативно – розыскной деятельности в процессе доказывания // Следователь*. 1999. Вып.1. С. 44.

6) ar buvo laikomasi įstatymų, kuomet operatyvinės veiklos vykdymo metu buvo susidurta su asmenimis prieš kuriuos operatyvinė veikla yra negalima, pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos Prezidentas (OVĮ 6 str. 3 d.).

Ne mažiau svarbus įrodinėjimo procesui yra operatyvinės informacijos kilmės šaltinis. Todėl operatyvinis darbuotojas surašydamas tarnybinius dokumentus turi užfiksuoti veiksmų atlikimo eigą bei gautus rezultatus. Tai yra būtina, kadangi vienas svarbiausių baudžiamojo proceso įrodinėjimo elementų – gautų (surinktų) faktinių duomenų patikrinimas³⁸. Tai neišvengiamai turi būti taikoma ir dokumentams, kuriuose yra užfiksuotas operatyvinės veiklos vykdymas. Todėl neaiškios kilmės nepatikrinta informacija negali būti pripažinta įrodymais.

Įrodinėjimo priemonių legalumo principo svarba pabrėžiama ir Europos žmogaus teisių teismo sprendimuose. Pavyzdžiui, 2000 m. gegužės 12 d. sprendimas byloje “Khan prieš Didžiąją Britaniją”. 1992 m. rugsėjo 17 d., muitinės patikrinimo metu pas su pareiškėju iš Pakistano atvykusį jo giminaitį N. buvo rasti ir išimti narkotikai. Pareiškėjas kaltu bendrininkavimu neprisipažino ir netrukus buvo paleistas nepateikus jokie kaltinimo. 1993 m. sausio 26 d. pareiškėjas, apsilankė namuose pas B. Pastarasis buvo įtariamas narkotikų prekyba, slaptai sekamas, jo namuose įrengta slapta klausymosi įranga. Pokalbio su B. metu, pareiškėjas papasakojo, kad bendrininkavo su N. įvežant narkotines priemones į Didžiąją Britaniją. Pokalbis įrašytas atsitiktinai, pareiškėjas nebuvo sekamas ir įtariamas nusikalstamais ryšiais su B. 1993 m. gruodžio mėn. nacionalinis teismas pareiškėją nuteisė trejų metų laisvės atėmimu už neteisėta narkotinių medžiagų įvežimą į šalį. Nuosprendis buvo pagrįstas garso įrašu, kurį nacionalinis teismas pripažino leistinu įrodymu. Europos žmogaus teisių teismas sprendime konstatavo, kad: “Byloje nagrinėjamų įvykių metu įstatymais nebuvo sureguliuotas slapto klausymosi įrangos panaudojimas, nežiūrint, kad 1997 m. Policijos Aktas jau numato šiuos įstatyminius pagrindus. /.../ Taigi, nacionalinės teisės normos susijusių su bylą įvykių metu nereguliuo slapto klausymosi įrangos panaudojimo. /.../ Iš to seka, kad įsikišimas aptariamose bylose negali būti laikomas kaip “įstatymo numatytas atvejis”, numatytas Konvencijos 8 str. 2 d. Tuo pačiu buvo pažeistas 8 straipsnis.”³⁹

Įstatymų leidėjas prilyginęs operatyvinius duomenis įrodymams, pateikia, kad įslaptinta operatyvinė informacija įstatymų nustatyta tvarka gali būti išslaptinama ir panaudojama baudžiamajame procese. Jeigu tokia informacija panaudojama baudžiamajame procese, turi būti

³⁸ ГРОМОВ Н. А., ФРАНЦИФОРОВ Ю. В. *Основные направления использования результатов оперативно – розыскной деятельности в процессе доказывания* // Следователь. 1999. Вып.1. Р. 44.

³⁹ <http://www.echr.coe.int>

surašomas protokolais dėl operatyvinių veiksmų atlikimo. Naujajame BPK yra nurodyti kai kurie tyrimo veiksmai tapatūs operatyviniams veiksams (slaptas sekimas, nusikalstamos veikos imitacijos modelis), atrodytų leistinumą problema turėtų būti išspręsta, be to šis kodeksas nurodo, kad įrodymais gali būti tokie duomenys, kurie yra gauti įstatymų nustatyta tvarka, t.y. ne tik BPK bet ir kitais įstatymais, pavyzdžiui OVĮ. Ar duomenys laikytini įrodymais, kiekvienu atveju sprendžia teisėjai ar teismas, kurio žinioje yra byla.

Matome, jog operatyviais veiksmais surinktų duomenų prilyginimas procesiniais veiksmais surinktiems duomenims išliko ir naujajame BPK. Kai kurių autorių nuomone toks duomenų suliginimas yra nepateisinamas dėl kelių priežasčių :

1) operatyviais veiksmais surinkti duomenys nuo ikiteisminio tyrimo institucijų veiksmais surinktų duomenų skiriasi savo forma: skirtingi duomenų šaltiniai bei skirtinga jų paieškos ir rinkimo tvarka. Duomenų surinktų vykdant operatyvinę veiklą šaltinis visų pirma yra agentūrinė operatyvinė ir kita operatyvinė medžiaga, kai tuo tarpu ikiteisminio tyrimo institucijų veiksmais surinktų duomenų šaltiniai yra liudytojo, nukentėjusiojo, įtariamojo, kaltinamojo parodymai, specialisto išvada, ekspertizės aktas ir kiti baudžiamojo proceso įstatyme išvardinti šaltiniai. Be to skirtinga operatyviais ir ikiteisminio tyrimo institucijų veiksmais renkamų duomenų paieška, rinkimo tvarka ir būdai (metodai). Operatyviai duomenys yra renkami vykdant operatyvinius veiksmus, kurių atlikimo daugeliu atveju įstatymas nereglamentuoja (pvz., operatyvinio eksperimento, specialisto išvados gavimo, žvalgybinės apklausos ir kt.). Tuo tarpu atliekant ikiteisminio tyrimo veiksmus, duomenys yra renkami griežtai laikantis BPK nustatytos tvarkos t.y. garantuojant, kad nebus pažeistos asmenų teisės ir teisėti interesai.

2) Panomariovo A. ir Rudzko T. teigimu, papildžius BPK slaptą garso ir vaizdo įrašymo priemonėmis BPK atsirado perteklinės normos, kurios praktikoje, priešingai nei buvo tikėtasi, ne pagreitino, o sulėtino baudžiamosios bylos parengtinį tyrimą. Taip atsitiko dėl to, kad praktikoje operatyviais veiksmais surinkti duomenys (pvz., garso ir vaizdo įrašai, atlikti vykdant operatyvinius veiksmus) į baudžiamąjį procesą perkeliama atliekant ikiteisminio tyrimo veiksmus t.y. baudžiamosios bylos parengtinį tyrimą vykdantis pareigūnas operatyviais veiksmais surinktus ir jam operatyvinės veiklos subjekto pateiktus duomenis į baudžiamąją bylą perkelia papildydamas daiktų, reikšmingų bylos tyrimui ir nagrinėjimui, apžiūros arba poėmio protokolą, kaip ir pats rinkdamas duomenis, nors jie jau yra surinkti atliekant operatyvinius veiksmus.

3) susikerta baudžiamojo proceso ir operatyvinės veiklos principai (pvz., baudžiamojo proceso viešumo principas su operatyvinės veiklos viešumo ir konfidencialumo (slaptumo) derinimo principu).

4) operatyviniais veiksmais sujungtų duomenų priskyrimas įrodymų kategorijai neišsprendė šių duomenų atskleidimo tiriant baudžiamąją bylą problemas.⁴⁰

Kaip matome, operatyvinių duomenų panaudojimas įrodinėjimo procese kelia tam tikrų teorinių ir praktinių problemų. Mokslininkai ginčijasi ar tokie duomenys turėtų būti tiesiogiai naudojami įrodinėjime, ar tik kaip pagalbinių tam tikriems įrodymams formuoti.

Pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartyse formuojamą teismų praktiką, bylose, kuriose kaltinimas grindžiamas operatyvinės veiklos metu surinktais duomenimis, teismas privalo patikrinti tris pagrindinius aspektus:

- 1) ar buvo teisinis ir faktinis pagrindas operatyvinio tyrimo veiksams atlikti;
- 2) ar tyrimo veiksmai atlikti nepažeidžiant Operatyvinės veiklos įstatyme nustatytos tvarkos;
- 3) ar duomenis, gautus atliekant operatyvinį tyrimą, patvirtina duomenys, gauti BPK numatytais veiksmais⁴¹.

Taip pat operatyvinių veiksmų atlikimo metu gauta informacija turi tiesiogiai patvirtinti arba paneigti reikšmingą kaltę įrodančią arba paneigiančią aplinkybę, arba padėti nustatyti tarpinius faktus, patikrinti kitus įrodymus, patvirtinti arba paneigti tiriamas versijas.

Operatyvinis tyrimas yra organizacinė taktinė operatyvinės veiklos forma, apimanti operatyvinius veiksmus, įskaitant ir tuos, kuriems atlikti reikia motyvuotos teismo nutarties ar prokuroro sankcijos (Operatyvinės veiklos įstatymo 3 straipsnio 23 dalis). Teisinis pagrindas operatyvinio tyrimo veiksams atlikti yra arba 1) apygardų teismų pirmininkų ar šių teismų Baudžiamųjų bylų skyrių pirmininkų motyvuotos nutartys (pašto siuntų, dokumentų siuntų, pašto perlaidų bei jų dokumentų slaptai kontrolei, techninių priemonių naudojimui specialia tvarka ir informacijos gavimui iš telekomunikacijų operatorių bei telekomunikacijų paslaugų teikėjų, slaptam patekimui į gyvenamąsias ir negyvenamąsias patalpas, transporto priemones bei jų apžiūrai, laikinam dokumentų paėmimui ir apžiūrai, medžiagų, žaliavų ir produkcijos pavyzdžių bei kitų objektų paėmimui tirti neskelbiant apie jų paėmimą), arba 2) generalinio prokuroro ar jo įgalioto generalinio

⁴⁰ PANOMARIOVAS A., RUDZKIS T. *Baudžiamojo proceso ir operatyvinės veiklos sąveika* // Jurisprudencija. 2000. - Nr.17(9). P.121.

⁴¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gegužės 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-120/2008.

prokuroro pavaduotojo arba apygardų prokuratūrų vyriausiųjų prokurorų ar jų įgaliotų vyriausiųjų prokurorų pavaduotųjų sankcionuoti operatyvinės veiklos subjekto vadovo ar jo įgalioto vadovo pavaduotojo motyvuoti teikimai (nusikalstamos veikos imitacijos modeliui ir kontroliuojamam gabenimui).

Iš teismų praktikos matyti, kad baudžiamosiose bylose, kuriose kaltinimas grindžiamas duomenimis, gautais atliekant operatyvinį tyrimą, apygardų teismų pirmininkų ar šių teismų Baudžiamųjų bylų skyrių pirmininkų motyvuotų nutarčių ar generalinio prokuroro pavaduotojo arba apygardų prokuratūrų vyriausiųjų prokurorų ar jų įgaliotų vyriausiųjų prokurorų pavaduotųjų sankcionuotų operatyvinės veiklos subjekto vadovo ar jo įgalioto vadovo pavaduotojo motyvuotų teikimų dažnai nebūna. Motyvuojant tuo, kad šiuose dokumentuose yra valstybės paslaptį sudaranti informacija, į bylą dedama ikiteisminio tyrimo įstaigos pareigūno pažyma apie tai, kad vieno ar kito operatyvinio veiksmo atlikimą sankcionavo atitinkamas Operatyvinės veiklos įstatyme nurodytas teismo ar prokuratūros pareigūnas. Tokią praktiką Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pripažįsta netinkama.

Vadinasi, jeigu apygardų teismų pirmininkų ar šių teismų Baudžiamųjų bylų skyrių pirmininkų motyvuotų nutarčių ar generalinio prokuroro pavaduotojo arba apygardų prokuratūrų vyriausiųjų prokurorų ar jų įgaliotų vyriausiųjų prokurorų pavaduotųjų sankcionuotų operatyvinės veiklos subjekto vadovo ar jo įgalioto vadovo pavaduotojo motyvuotų teikimų nėra galimybės dėti į bylą dėl to, kad juose yra valstybės ar tarnybos paslaptį sudaranti informacija, byloje turi būti nutarties ar teikimo išrašas, kuriame tokių duomenų nebūtų. Tokį išrašą turėtų padaryti teismo ar prokuratūros pareigūnas, sankcionavęs veiksmo atlikimą⁴².

Byloje turi būti ne tik teisinis pagrindas operatyvinio tyrimo veiksmams atlikti, bet ir duomenys apie faktinį operatyvinio tyrimo veiksmų pagrindą. Faktinis operatyvinio tyrimo veiksmų pagrindas nustatytas Operatyvinės veiklos įstatymo 9 straipsnyje. Baudžiamosiose bylose dažniausiai tenka tikrinti, ar buvo operatyvinio tyrimo pagrindas, nurodytas Operatyvinės veiklos įstatymo 9 straipsnio 1 punkte: nusikalstamos veikos požymiai nėra nustatyti, bet turima informacijos apie rengiamą, daromą ar padarytą labai sunkų ar sunkų nusikaltimą arba apie šiame punkte išvardytus apysunkius nusikaltimus, arba apie nusikaltimą rengiantį, darantį ar padariusį asmenį. Taigi faktinis operatyvinio tyrimo pagrindas – tam tikra informacija. Nekyla problemų tikrinant operatyvinių

⁴² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. gruodžio 1 d. Baudžiamojo proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismų praktikoje apžvalga.

veiksmų faktinį pagrindą tada, kai tas pagrindas nėra valstybės paslaptį sudaranti informacija – tokia informacija būna byloje.

Sunkumų tikrinant faktinį operatyvinio tyrimo veiksmų pagrindą kyla tada, kai tokiu pagrindu yra valstybės ar tarnybos paslaptį sudaranti informacija. Iš šioje apžvalgoje jau nurodytos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. vasario 10 d. nutarties Nr. 2K-124/2004 turinio akivaizdu, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nepripažįsta tinkama tokios praktikos, kai tikrinamas faktinį operatyvinio tyrimo veiksmo atlikimo pagrindą teismas susipažįsta su operatyvinio tyrimo byla ir konstatuoja, kad toks pagrindas buvo. Tokia pat pozicija išreikšta ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. kovo 28 d. nutartyje Nr. 2K-332/2006:

Iš nagrinėjamoje baudžiamojoje byloje esančio apeliacinės instancijos teismo posėdžio protokolo galima spręsti, kad dalį duomenų teismas taip pat tyrė nuteistosios ir jos gynėjo neinformuodamas apie tiriamos informacijos turinį – medžiagos, kuria remiantis buvo sankcionuotas modelio taikymas, turinys nebuvo atskleistas bylos nagrinėjimo teisme dalyviams. Toks apeliacinio skundo argumentų dėl provokacijos paneigimo būdas pažeidžia pirmiau minėtus proceso principus, todėl nėra tinkamas. Vadinamoji *ex parte* (arba *in camera*) procedūra, t. y. duomenų tyrimas nedalyvaujant proceso dalyviams, jiems neleidžiant susipažinti su teismui pateikta informacija, yra sunkiai suderinama su teisinės demokratinės valstybės baudžiamajam procesui būdingais principais, todėl paprastai negali būti taikoma. Duomenys, kuriuos žino teismas, byloje dalyvaujantiems asmenims gali būti neatskleidžiami tik esant ypatingiems atvejams. Bylos *Edwards ir Lewis prieš Jungtinę Karalystę* sprendime Europos Žmogaus Teisių Teismas, remdamasis anksčiau priimtu sprendimu byloje *Jasper prieš Jungtinę Karalystę*, nurodė, kad tokia situacija galima, kai yra svarbių su kaltinamojo teisėmis konkuruojančių interesų (pvz., nacionalinis saugumas arba poreikis apsaugoti liudytojus nuo persekiojimo, arba siekis išsaugoti paslapyje policijos tyrimo metodus)⁴³.

Taigi tokiu atveju, kai faktinis operatyvinio tyrimo veiksmų, kuriuos sankcionavo generalinis prokuroras ar jo įgaliotas generalinio prokuroro pavaduotojas arba apygardų prokuratūrų vyriausieji prokurorai ar jų įgalioti vyriausiųjų prokurorų pavaduotojai, pagrindas yra valstybės ar tarnybos paslaptį sudaranti informacija, byloje taip pat turi būti duomenys, pagal kuriuos tiek teismas, tiek kiti nagrinėjimo teisme dalyviai galėtų įsitikinti, kad operatyvinis tyrimas buvo pradėtas esant

⁴³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. gruodžio 1 d. Baudžiamojo proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismų praktikoje apžvalga.

Operatyvinės veiklos įstatymo 9 straipsnyje nurodytam pagrindui. Teismas neturėtų tirti informacijos, su kurios turiniu negali būti supažindinti visi nagrinėjimo teisme dalyviai, o faktinį operatyvinio tyrimo veiksmų pagrindą tikrinti atlikdamas BPK numatytus veiksmus. Jeigu operatyvinio tyrimo veiksmus sankcionavo apygardų teismų pirmininkai ar šių teismų baudžiamųjų bylų skyrių pirmininkai, nagrinėjantis bylą teismas faktinio operatyvinio tyrimo veiksmų atlikimo pagrindo paprastai neturėtų tikrinti⁴⁴.

Taigi, Operatyvinė veikla yra svarbi kovos su nusikalstamumu forma, nes procesinėmis priemonėmis atskleisti kai kurias nusikalstamas veikas būtų labai sunku arba iš viso neįmanoma. Duomenys, gauti Operatyvinės veiklos įstatymo nustatyta tvarka, kaip ir bet kokie kiti byloje esantys duomenys yra įrodymai baudžiamajame procese, tačiau turi būti ne tik gauti teisėtais būdais, bet ir patikrinti BPK nustatyta tvarka (BPK 20 straipsnio 4 dalis).

3.3.2. Operatyvinės veiklos įstatymo pagrindu gautos informacijos teisėtumo problematika

Operatyvinė veikla yra viena iš specifinių teisinių valstybės kovos su nusikalstamumu priemonių. Lietuvos Respublikos 2002 m. birželio 20 d. Operatyvinės veiklos įstatymo Nr. IX-965 4 straipsnyje nustatyta, kad operatyvinė veikla grindžiama teisėtumo, žmogaus ir piliečių teisių bei laisvių užtikrinimo, viešojo intereso apsaugos, konspiracijos, konfidencialumo, viešų ir slaptų priemonių bei metodų derinimo principais. Aptariamo įstatymo 6 straipsnyje įtvirtinti reikalavimai žmogaus ir piliečių teisių bei laisvių apsaugai vykdant operatyvinę veiklą, šio straipsnio 1 punkte numatyta, kad operatyvinės veiklos metu negali būti pažeistos žmogaus ir piliečių teisės bei laisvės. Atskiri šių teisių ir laisvių apribojimai yra laikini ir gali būti taikomi tik įstatymų nustatyta tvarka, siekiant apginti kito asmens teises ir laisves, nuosavybę, visuomenės ir valstybės saugumą.

Duomenys, kurie gaunami suvaržant įstatymų garantuotas žmogaus teises, nesilaikant įstatymais nustatytos tvarkos, laikomi gautais neteisėtu būdu, pažeidžiančiais BPK 20 straipsnio 4 dalies reikalavimus. Neteisėtu būdu gauta informacija negali būti pripažįstama įrodymais baudžiamajame procese⁴⁵.

⁴⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. gruodžio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-626/2005.

⁴⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. rugsėjo 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-356/2008.

Išanalizavus teismų praktiką, galima teigti, kad dažniausia Operatyvinės veiklos įstatymo pagalba surenkama informacija naudojant nusikalstamos veikos imitacijos modelį, garsą ir vaizdą fiksuojant techninės priemonės, pasiklausant telefoninių pokalbių, atliekant slaptą sekimą ir kt. Šiek tiek plačiau panagrinėsime šių priemonių teisėtumo problematiką teismų praktikoje.

Viena iš operatyvinės veiklos formų yra nusikalstamą veiką imituojančio elgesio modelis, kuris yra operatyvinės veiklos priemonė, kurią taikant operatyvinio tyrimo metu gaunami reikšmingi duomenys, padedantys išaiškinti nusikaltimus darančius asmenis. Pažymėtina, kad specialūs nusikalstamų veikų tyrimo formos ir metodai teisėtais ir neišvengiamais pripažįstami ir tarptautiniuose teisės aktuose, pavyzdžiui, 1988 m. gruodžio 19 d. priimtoje Jungtinių Tautų Organizacijos konvencijoje dėl kovos su neteisėta narkotinių priemonių ir psichotropinių medžiagų apyvarta. Modelis yra ypatinga operatyvinės veiklos forma. Lietuvoje žmogaus teisių apribojimai, susiję su nusikalstamą veiką imituojančio elgesio modelio atlikimu, yra įtvirtinti Operatyvinės veiklos įstatyme ir Baudžiamojo proceso kodekse. Kaip jau buvo minėta, 6 straipsnyje išdėstyti reikalavimai žmogaus ir piliečių teisių bei laisvių apsaugai vykdant operatyvinę veiklą, šio straipsnio 5 punkte nurodyta, jog operatyvinės veiklos subjektams draudžiama provokuoti asmenis padaryti nusikalstamas veikas. Pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuojamą teismų praktiką provokacija – tai asmens lenkimas (kurstymas) padaryti nusikaltimą, turint tikslą vėliau su juo susidoroti teisėsaugos institucijų pagalba patraukiant baudžiamojon atsakomybėn dėl nusikalstamos veikos, kuri buvo padaryta sukursčius (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis Nr. 2K-52/2001). Analogiškai provokacija apibrėžiama ir Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje, nurodant, kad provokacija yra tada, kai operacijoje dalyvaujantys agentai – teisėsaugos institucijų pareigūnai arba pagal jų nurodymus veikiantys asmenys – neapsiriboja iš esmės pasyviu nusikalstamos veikos tyrimu, bet daro asmeniui tokio pobūdžio poveikį, kad paskatintų padaryti nusikalstamą veiką, kurios jis kitaip nebūtų padaręs, taip siekdami sudaryti sąlygas veikos padarymo faktui konstatuoti, t. y. pateikti įrodymus ir vykdyti baudžiamąjį persekiojimą (žr. *Teixeira de Castro*; *Eurofinacom v. France*)⁴⁶. Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika rodo, kad Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje numatytų teisių ir laisvių suvaržymas, apribojimas yra pateisinamas, jei laikomasi nustatytų reikalavimų. Vidaus teisė turi būti preciziškai

⁴⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. kovo 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-153/2008.

aiški ir suteikianti individams aiškų supratimą, kokioms aplinkybėms ir sąlygoms esant pareigūnai gali taikyti slaptas priemones.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2000 m. gegužės 8 d. nutarime „Dėl operatyvinės veiklos“ konstatavo, kad modeliu gali būti tik „prisijungiama“ prie tęstinių ar trunkamųjų nusikaltimų, taip pat kitų besitęsiančių, bet nepasibaigusių nusikaltimų. „Prisijungus“ ši nusikalstama veika tęsiasi be operatyvinės veiklos slaptųjų dalyvių pastangų, jie tik imituoja rengiamo ar daromo nusikaltimo veiksmus. Atlikdami nusikaltimo požymių turinčius veiksmus, operatyvinės veiklos slaptieji dalyviai negali naudoti fizinės ar psichinės prievartos prieš įtariamus nusikaltimų darymu asmenis, daryti jiems kitokio aktyvaus spaudimo, jų kurstyti, provokuoti padaryti nusikaltimą.

Pagal įstatymą nusikalstamą veiką imituojančio elgesio modelis laikomas teisėtu, jeigu neperžengiamos modelyje nustatytos veiksmų ribos. Šių aplinkybių tyrimas ir vertinimas – teismo nagrinėjimo dalykas. Ar asmeniui, kuriam taikomas modelis, nebuvo daroma spaudimo, ar nebuvo toks asmuo kurstomas, provokuojamas padaryti nusikaltimą, baudžiamojoje byloje sprendžia šią bylą nagrinėjantis teismas. Nustatyti, ar traukiamas baudžiamojon atsakomybėn asmuo nebuvo išprovokuotas padaryti nusikalstamą veiką, yra itin svarbu tiek materialinės, tiek proceso teisės požiūriais. Konstatavus, kad veikos padarymą nulėmė provokacija, už tokią veiką negali būti taikoma baudžiamoji atsakomybė, nes valstybė negali „sukurti“ nusikaltimų, o po to už juos bausti. Todėl kiekvienoje baudžiamojoje byloje turi būti patikrinamas modelio taikymo teisėtumas. Tik tokiu atveju taikant modelį gauti duomenys gali būti įrodymais, kuriais remiantis nagrinėjamoje byloje daroma išvada, kad provokacijos nebuvo, o modeliu buvo prisijungta prie rengiamos ar daromos nusikalstamos veikos, taip pat išvada, jog asmuo veiką, dėl kurios yra kaltinamas, būtų daręs ir be modelio dalyvių įsikišimo. Šiuos aplinkybės turi būti tiriamos vadovaujantis nustatytais įrodymų tyrimo teisiamaajame posėdyje taisyklėmis⁴⁷.

Europos Žmogaus Teisių Teismo Didžiosios kolegijos sprendimu, kuris priimtas 2008 m. vasario 5 d. byloje *Ramanauskas prieš Lietuvą* konstatuojama, kad kaltinimą palaikančios institucijos privalo įrodyti, jog nebuvo kurstoma, nebent pareiškėjo tvirtinimai būtų visiškai

⁴⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. lapkričio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-390/2008.

nepagrįsti. Nesant tokių įrodymų, teisminių institucijų uždavinys yra išnagrinėti bylos faktus ir imtis reikiamų priemonių tiesai atskleisti, siekiant nustatyti, ar nebuvo kurstoma⁴⁸.

Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendime Malininas prieš Lietuvą Teismas pažymėjo, jog veikos imitavimo modelyje dalyvavęs pareigūnas V. paklausė pareiškėjo, kur galėtų įsigyti narkotikų. Pareiškėjui pasiūlius gauti narkotinių medžiagų, pareigūnas pasiūlė jam didelę pinigų sumą - 3000 dolerių - prašydamas pristatyti didelį narkotikų kiekį, kas prilygo kurstymui įvykdyti nusikalstamą veiką. Tokie veiksmai peržengia teisėtų pareigūnų veiksmų ribas ir prilygsta provokavimui "agents provocateurs". Pareigūnas šiuo atveju ne įsijungė į daromą nusikaltimą, bet jį inicijavo. Kitaip tariant, policija neapsiribojo pasyviu slaptu nusikalstamos veiklos stebėjimu, bet ėmėsi aktyvių veiksmų, siekdama paskatinti nusikalstamą veiką. Tai lemia, kad buvo pakenkta pareiškėjo teismo proceso sąžiningumui⁴⁹.

Tačiau, pagal Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką įtaka, norint veiksmus pripažinti provokacija turi būti lemiamą. Pavyzdžiui byloje Milinienė prieš Lietuvą Teismas nurodė, kad įvykius inicijavo privatus asmuo S.Š., kuris, supratęs, jog pareiškėja už jam palankų bylos sprendimą reikalaus kyšio, kreipėsi į STT. Tuomet Generalinio prokuroro pavaduotojas sankcionavo nusikalstamos veikos imitavimo modelį, o S.Š. buvo parūpinta stambi pinigų suma bei reikiama įrašymo įranga. Nors tokiu būdu STT tam tikru mastu įtakojo įvykių eigą, tačiau pareigūnų veiksmai nebuvo lemiami tarp pareiškėjos ir S.Š. besiklostančiuose įvykiuose. Teisėsaugos pareigūnai turėjo pareigą patikrinti pranešimus apie nusikalstamą elgesį bei imtis priemonių, nukreiptų prieš korupciją teismų sistemoje. Todėl darytina išvada, jog STT pareigūnai tiesiog įsijungė į nusikalstamą veiką jos neinicijuodami, o jų veiksmai vertintini kaip slaptas stebėjimas, o ne provokacija⁵⁰.

Išanalizavus teismų praktiką, galima teigti, kad daugiausia klaidų padaroma netinkamai sankcionuojant nusikalstamos veikos imitacijos modelį arba asmenis provokuojant padaryti nusikaltimą.

Pavyzdžiui, vienoje iš bylų⁵¹ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nustatė, jog pradėjus ikiteisminį tyrimą, liudytojas D. Š., naudodamasis jam suteikta technine įranga, atliko veiksmus, imituojančius nusikalstamą veiką, numatytą BK 227 straipsnyje (papirkimas). Taigi realiai buvo

⁴⁸ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2008 m. vasario 5 d. sprendimas byloje Ramanauskas prieš Lietuvą (Pareiškimo Nr. 74420/01).

⁴⁹ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2008 m. liepos 1 d. sprendimas byloje Malininas prieš Lietuvą (Pareiškimo Nr. 10071/04).

⁵⁰ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2008 m. birželio 24 d. sprendimas byloje Malinienė prieš Lietuvą (Pareiškimo Nr. 74355/01).

⁵¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. balandžio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-141/2008.

taikomas nusikalstamos veikos imitacijos modelis, tačiau jis nebuvo sankcionuotas BPK 159 straipsnyje nustatyta tvarka. Pareigūnai nepranešė prokurorui, kad liudytojui D. Š. siūloma padaryti nusikaltimą, o prokuroras savo ruožtu nesikreipė į ikiteisminio tyrimo teisėją su prašymu leisti šiam asmeniui atlikti nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus, kad būtų įmanoma išaiškinti nusikaltimus darančius asmenis. Dėl to nebuvo priimta ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartis leisti atlikti nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus, o tai reiškia, kad nebuvo nustatytas asmuo, kuriam leidžiama atlikti nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus, taip pat asmenys, prieš kuriuos tokie veiksmai turi būti atlikti, neapibrėžti veiksmai, kuriuos asmeniui, imituojančiam nusikalstamą veiką, leidžiama atlikti, nenustatytas siekiamas rezultatas ir pan. Be to, antrąjį pokalbį tarp D. Š. ir pareigūno A. Š. kontroliavo pareigūnai – buvo klausomasi jų tarpusavio pokalbio, stebima aplinka, faktiškai vykdomas slaptas sekimas, tačiau irgi nesilaikant jo paskyrimo tvarkos, nustatytos BPK 160 straipsnyje.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taip pat konstatavo, kad byloje nustatyta faktinė situacija patvirtina, kad kompetentinga valstybės institucija, kuriai nagrinėjamu atveju atstovavo pareigūnai, apribojo asmens (ekonominės policijos pareigūnų A. Š. ir R. B.) teisę į susižinojimo ir privataus gyvenimo (kuris pagal EŽTT išaiškinimą taip pat apima profesinio pobūdžio veiklą) slaptumo gerbimą. Tokio pobūdžio apribojimas nebuvo grindžiamas jokia teisės norma ir nebuvo numatytas įstatyme, todėl buvo pažeistas Konvencijos 8 straipsnis. Iš pareigūnų A. Š. ir R. B. buvo atimta minimali apsauga, į kurią jie turėjo teisę demokratinėje visuomenėje, besivadovujančioje teisės viršenybės principu. Atlikdami minėtus veiksmus, pareigūnai ignoravo galiojančius teisės aktus, apskritai nesivadovavo jokiais įstatymų nuostatomis. Tokio procesinio veiksmo kaip techninės įrangos, priklausančios valstybės institucijai, „paskolinimas“ joks teisės aktas nereglamentuoja. O tai, kad, pasak pareigūnų, egzistuoja tokia praktika, negali būti laikoma konkrečiu teisiniu pagrindu riboti asmens susižinojimo teisę. Kaip nustatyta Konvencijos, teisės į privatumą ir susižinojimo gerbimą ribojimas galimas tik pagal įstatymą, kuriuo įtvirtinamos tikslios apribojimo sąlygos (apribojimo leistinumas, apimtis, kontrolė ir pan.). Nagrinėjamu atveju valstybės institucija, atstovaujama kompetentingų valstybės pareigūnų, savavališkai pasitelkė privatų asmenį (liudytoją D. Š.) įrodymams baudžiamajame procese rinkti, taip vengdama jai nustatytų įstatymų reikalavimų. Liudytojas D. Š. rinko įrodymus – darė vaizdo ir garso įrašus – naudodamasis valstybės institucijos suteikta įranga ir oficialių valstybės pareigūnų kontroliuojamas, tačiau ignoruojant įstatymų nustatytą tvarką. Taigi įrodymai (vaizdo ir garso įrašai, jų suvestinės, jų pagrindu atliktos ekspertizės

ir pan.) byloje gauti neteisėtu būdu, suvaržant žmogaus teises (Konvencijos 8 straipsnis) ir pažeidžiant BPK 20 straipsnio 4 dalies reikalavimus⁵².

Kalbant apie telefoninių pokalbių pasiklausymo metu gautos informacijos panaudojimą baudžiamajame procese ir jos teisėtumo problematiką, pažymėtina, kad Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – Konvencija) 8 straipsnio 1, 2 dalyse įtvirtinta, kad kiekvienas turi teisę į tai, jog būtų gerbiamas jo privatus ir šeimos gyvenimas, būsto neliečiamybė ir susižinojimo slaptumas; valstybės institucijos neturi teisės apriboti naudojimosi šiomis teisėmis, išskyrus įstatymų nustatytus atvejus ir kai tai būtina demokratinėje visuomenėje valstybės saugumo, visuomenės apsaugos ar šalies ekonominės gerovės interesams siekiant užkirsti kelią viešosios tvarkos pažeidimams ar nusikaltimams, taip pat būtina žmonių sveikatai ar moralei arba kitų asmenų teisėms ir laisvėms apsaugoti.

Taigi Konvencijos 8 straipsnis garantuoja asmens teisę į susižinojimo (telefoninių pokalbių, susirašinėjimo ir pan.) slaptumą. Pagal Konvenciją riboti šią teisę galima tik, kai tai numatyta įstatyme, ribojimu siekiama teisėto tikslo ir tai būtina demokratinėje visuomenėje.

Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT, Teismas) praktika, nagrinėjant bylas, susijusias su Konvencijos 8 straipsnio taikymu, parodo atvejus, kada asmens teisės į susižinojimo slaptumą ribojimas priskirtinas valstybei ir kyla jos atsakomybė pagal Konvenciją dėl neteisėto šios teisės ribojimo (1993 m. lapkričio 23 d. sprendimas byloje *A. prieš Prancūziją*, pareiškimo Nr. 14838/89; 2003 m. balandžio 8 d. sprendimas byloje *M. M. prieš Nyderlandų Karalystę*, pareiškimo Nr. 39339/98; 2007 m. kovo 1 d. sprendimas byloje *Heglas prieš Čekijos Respubliką*, pareiškimo Nr. 5935/02; 2007 m. spalio 25 d. sprendimas byloje *van Vondel prieš Nyderlandų Karalystę*, pareiškimo Nr. 38258/03). EŽTT praktika patvirtina, kad jeigu oficialūs valstybės pareigūnai dalyvauja asmens susižinojimo kontrolės procese, teikdami vienai iš šalių techninę ar kitokią pagalbą (pavyzdžiui, leisdami naudotis technikos priemonėmis pokalbiui įrašyti, duodami nurodymus, kaip naudotis suteiktomis priemonėmis, ir pan.), ignoruodami įstatymų nustatytą tvarką, būtiną tokiai kontrolei, pažeidžiamas Konvencijos 8 straipsnis – valstybės institucija neteisėtai apriboja asmens teisę į susižinojimo slaptumo gerbimą. Teismas pripažįsta, kad šioms byloms būdinga tai, jog kompetentinga valstybės institucija pasitelkia privačius asmenis įrodymams baudžiamajame procese rinkti, oficialūs valstybės pareigūnai veikia atlikdami savo tarnybines pareigas, tačiau nesilaikydami įstatymų nustatytos tvarkos. Teismo nuomone, tokiais atvejais

⁵² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. balandžio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-141/2008.

neabejotinai pažeidžiamas Konvencijos 8 straipsnio reikalavimas gerbti asmens susižinojimo slaptumą, o priešingos pozicijos palaikymas leistų valstybei išvengti savo išipareigojimų pagal Konvenciją pasitelkiant privačius asmenis.

Pažymėtina, kad EŽTT, nagrinėdamas tokio pobūdžio bylas, pirmiausia nustato, ar asmens teisės į susižinojimo slaptumą apribojimas, vėliau ketinant gautus duomenis panaudoti kaip įrodymus baudžiamajame procese, priskirtinas valstybės institucijai. Jeigu šios teisės ribojimas priskirtinas valstybei, o ji nesilaikė pagal Konvenciją nustatytų ribojimo sąlygų, pažeidžiamas Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 straipsnis. Nustačius, kad asmens susižinojimo slaptumo teisės ribojimas nebuvo numatytas įstatymo, konstatuojamas 8 straipsnio pažeidimas, toliau nebūtina spręsti, ar apribojimu buvo siekiama teisėto tikslo ir ar jis buvo būtinas demokratinėje visuomenėje.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad byloje *Heglas prieš Čekijos Respubliką* EŽTT konstatavo Konvencijos 8 straipsnio pažeidimą, kai tiesioginis pokalbis tarp asmenų buvo neteisėtai įrašytas pasitelkus techninę įrangą, kurią policijos pareigūnai paslėpė vieno iš asmenų rūbuose, o gautas įrašas buvo panaudotas baudžiamajame procese ir priimant teismo sprendimą įvertintas kaip lemiamas įrodymas. Tai reiškia, kad Konvencijos 8 straipsnyje minimas susižinojimas apima ne tik susirašinėjimo, telefoninių ar kitokių pokalbių slaptumą, bet ir tiesioginio asmenų bendravimo slaptumą⁵³.

Kartu paminėtinas su nagrinėjama byla glaudžiai susijęs EŽTT 2007 m. spalio 25 d. sprendimas byloje *van Vondel prieš Nyderlandų Karalystę*, kuriame Teismas taip pat konstatavo Konvencijos 8 straipsnio pažeidimą. Savo sprendime Teismas nurodė, kad iš principo nėra pagrindo pašalinti iš „privataus gyvenimo“ sąvokos profesinio ar verslo pobūdžio veiklos. Privačių asmenų (telefono) pokalbių įrašinėjimas, padarytas vieno iš pašnekovų, ir privatus tokio įrašo naudojimas savaime nepažeidžia Konvencijos 8 straipsnio, jeigu tai padaryta privačiomis priemonėmis. Tačiau tokia situacija pagal jos pobūdį turi būti atskiriama nuo slapto susižinojimo kontrolės ir įrašinėjimo, kurį privatus asmuo atlieka oficialaus tyrimo (baudžiamojo ar kitokio) kontekste ir šio tyrimo naudai, valstybės tyrimo institucijoms pritariant ir teikiant techninę pagalbą privačiam asmeniui. Šioje byloje, nors pokalbio įrašus privatus asmuo padarė savo iniciatyva, įrangą jam parūpino valstybės institucija, kuri bent vieną kartą davė jam specialius nurodymus, kokią informaciją reikėtų išgauti pokalbio metu. Dėl to Teismas nusprendė, kad valstybės institucijos padarė esminį indėlį

⁵³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. balandžio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-141/2008.

vykdant pasiklausymo planą, ir nebuvo įtikintas, jog įvykius kontroliavo privatus asmuo. Teismas konstatavo, kad buvo pažeista pareiškėjo teisė į privataus gyvenimo ir susižinojimo slaptumo gerbimą. Svarstomas apribojimas buvo priskirtas valstybės institucijai, tačiau jis šiuo atveju nebuvo grindžiamas kokia nors įstatymo ar kitokia teisės norma, o valstybės institucija atliekamo tyrimo metu neturėjo įgaliojimų, be kita ko, tokių kaip slaptas (telefono) pokalbių klausymasis. Be to, EŽTT suprato praktinius sunkumus, su kuriais gali susidurti asmuo, kuris baiminasi, kad tyrimą atliekančios institucijos juo nepatikės, ir nori pagrįsti savo įvykių versiją, todėl jam gali prireikti techninės valstybės institucijų pagalbos, tačiau teismas negalėjo sutikti su tuo, kad tokios pagalbos teikimas nereglamentuotas teisės normų, kuriomis siekiama užtikrinti teises garantijas nuo savavališkų veiksmų⁵⁴.

Pagal Lietuvos Respublikoje galiojančius norminius teisės aktus, nepradėjus ikiteisminio tyrimo, duomenys apie nusikalstamą veiką gali būti renkamai vadovaujantis Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos ar kitų įstatymų nustatyta tvarka. Pradėjus ikiteisminį tyrimą (BPK 166 straipsnis), duomenys, turintys reikšmės nusikalstamai veikai tirti ir nagrinėti, renkami tik vadovaujantis baudžiamojo proceso įstatymo nuostatomis. Atliekant ikiteisminį tyrimą, kitų įstatymų (pavyzdžiui, Operatyvinės veiklos įstatymo) nustatyta tvarka tik ieškoma duomenų šaltinių, kuriuos nustačius, atliekami proceso veiksmai. Taigi jeigu vykdomi teismo ar prokuroro sankcionuoti veiksmai pagal Operatyvinės veiklos įstatymą ir reikia darbą tęsti pradėjus ikiteisminį tyrimą, būtina kreiptis į teismą dėl leidimo atlikti šiuos veiksmus pagal BPK normas.

Operatyvinės veiklos įstatymo 3 straipsnio 8 dalyje, 10 straipsnyje nurodyta, kad techninių priemonių naudojimas operatyvinėje veikloje kontroliuojant ar fiksuojant asmenų pokalbius galimas motyvuota apygardos teismo pirmininko ar šio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus pirmininko nutartimi pagal generalinio prokuroro ar jo įgalioto generalinio prokuroro pavaduotojo arba apygardos prokuratūros vyriausiojo prokuroro ar jo įgaliotų vyriausiųjų prokurorų pavaduotojų motyvuotus teikimus⁵⁵.

Pavyzdžiui, vienoje byloje⁵⁶ prokuroro 2005 m. vasario 2 d. nutarimu ikiteisminis tyrimas dėl įtariamųjų E. S. ir G. A. pagal BK 225 straipsnio 1 dalies ir 227 straipsnio 1 dalies požymius atskirtas nuo 2004 m. gegužės 21 d. pradėto ikiteisminio tyrimo, kuriame G. A. įteiktas 2004 m.

⁵⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. balandžio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-141/2008.

⁵⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. balandžio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-168/2008.

⁵⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. spalio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-350/2008.

gegužės 25 d. pranešimas apie įtarimą padarius nusikalstamą veiką, numatytą BK 25 straipsnio 3 dalyje ir 182 straipsnio 2 dalyje, dėl sukčiavimo įgyjant didelės vertės valstybės turtą. Iš byloje esančio dokumentų išslaptinimo akto matyti, kad pagal generalinio prokuroro teikimą Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus pirmininkas 2004 m. kovo 18 d. sankcionavo G. A. telekomunikacijos tinklais perduodamos informacijos kontrolę bei jos fiksavimą nurodytam mobiliojo ryšio abonentui. Apylinkės teismas išreikalavo iš operatyvinės veiklos subjekto duomenis, davusius pagrindą generaliniam prokurorui kreiptis į teismą dėl telekomunikacijų tinklais perduodamos informacijos kontrolės bei jos fiksavimo sankcionavimo. Tie duomenys atitinka operatyvinės veiklos įstatymo 9 straipsnio 1 punkte numatytus operatyvinio tyrimo pagrindus. G. A. telefoniniai pokalbiai buvo kontroliuojami ir fiksuojami iki tol, kol buvo pradėtas ikiteisminis tyrimas. Taigi tokios kontrolės metu užfiksuoti duomenys atitinka BPK 20 straipsnio 1 dalies reikalavimus, nes yra gauti operatyvinės veiklos įstatymo nustatyta tvarka. Ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartis dėl telekomunikacijų tinklais perduodamos informacijos kontrolės bei įrašų darymo reikalinga tada, kai tokius veiksmus norima atlikti ikiteisminio tyrimo metu.

Pažymėtina, kad techninių priemonių naudojimas operatyvinėje veikloje yra techninių priemonių įrengimas, eksploatavimas ar išmontavimas, taip pat kiti su tuo susiję teisėti veiksmai. Techninės priemonės operatyvinėje veikloje gali būti naudojamos bendra ir specialia tvarka. Pagal Operatyvinės veiklos įstatymo 3 straipsnio 9 dalį techninių priemonių naudojimas bendra tvarka yra techninių priemonių naudojimas operatyvinėje veikloje operatyvinės veiklos subjektų pagrindinių institucijų nustatyta tvarka šio straipsnio 8 dalyje neišvardytais atvejais, taip pat ir šio straipsnio 8 dalyje išvardytais atvejais, kai jos naudojamos operatyvinės veiklos subjektų patalpose ir transporto priemonėse tų pačių subjektų iniciatyva saugumui bei imunitetui užtikrinti, išskyrus patalpas, naudojamas įmonių, įstaigų ar organizacijų, įsteigtų pagal šio Įstatymo 7 straipsnio 3 dalies 2 punktą, taip pat pokalbių telefonų kontrolę.

Pavyzdžiui, vienoje iš Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išnagrinėtų bylų byloje surinkti duomenys patvirtina, kad garsą ir vaizdą fiksuojančios techninės priemonės, kuriomis buvo įrašytas pokalbis, vykęs policijos tarnybiniame automobilyje „Škoda Octavia“ tarp E. Ž. ir pareigūnų, buvo naudojamos vadovaujantis įstatymu. Policijos pareigūnai teisėtai bendradarbiavo su STT pareigūnais, vykdžiusiais operatyvinę veiklą pagal Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymą. 2006 m. spalio 4 d. Vilniaus m. VPK rašte Nr. 10-1-1-7778, adresuotame STT Vilniaus valdybos viršininkui, buvo prašoma bendradarbiauti užkardant papirkimo nusikalstamas veikas bei

apsaugant policijos pareigūnus nuo nusikalstamo poveikio. Prašyme nurodyta, kad, norint kuo efektyviau ir tiksliau užfiksuoti papirkimo faktą bei aplinkybes, reikalingi garsą bei vaizdą fiksuojančios techninės priemonės ir patyrę specialistai, nes tai apsunkintų kyšių duodančiam asmeniui išvengti atsakomybės. Šio rašto pagrindu ir buvo fiksuojamas pokalbis, vykęs tarp E. Ž. ir eismo priežiūros tarnybos pareigūnų. Techninės priemonės buvo naudojamos bendra tvarka, t. y. taip, kaip nustatyta Operatyvinės veiklos įstatymo 3 straipsnio 9 punkte, todėl Teismas padarė išvadą, kad STT pareigūnai technines priemones naudojo teisėtai⁵⁷.

Tačiau išanalizavus teismų praktiką pastebėta, kad kai kuriose iš jų dėl procesinių tėsės normų nesilaikymo, operatyvinės veiklos metodų pagalba gautos informacijos panaudoti baudžiamajame procese nebuvo įmanoma.

Pavyzdžiui, Specialiosios ekspertų komisijos posėdžio protokolu Nr. SEK–19 ir telekomunikacijų tinklais perduodamos informacijos kontrolės bei įrašų darymo protokolu buvo išslaptinti ir prie ikiteisminio tyrimo prijungti, vadovaujantis BPK 154 straipsnio nuostatomis, G. A. pokalbių telefonu įrašai, padaryti nuo 2005 m. liepos 22 d. 23.21 val. iki liepos 23 d. 18.32 val. Tačiau byloje nebuvo BPK 154 straipsnio nustatyta tvarka priimtos tokiam veiksmui reikalingos ikiteisminio tyrimo teisėjo nutarties. Tokios nutarties ir negalėjo būti. Ikiteisminis tyrimas dėl G. A. padarytos veikos pradėtas 2005 m. liepos 23 d. pagal BK 284 straipsnio 1 dalį. Įtarimas jam pareikštas 2005 m. spalio 27 d. pagal BK 138 straipsnio 2 dalies 8 punktą. Ši veikos kvalifikacija įrašyta ir 2005 m. gruodžio 12 d. kaltinamajame akte. G. A. nuteistas pagal BK 138 straipsnio 1 dalį. Nė viename iš atitinkamų procesinių sprendimų veika, už kurią nuteistas G. A., nėra nurodyta asmenų pokalbių pasiklausymą reglamentuojančio BPK 154 straipsnio 1 dalyje kaip tokia, kuri sudaro pagrindą klausytis asmenų pokalbių, perduodamų elektroninių ryšių tinklais. Atitinkamame protokole visiškai nėra nuorodos į tai, apie kokią nusikalstamą veiką buvo siekiama gauti duomenų. Be to, G. A. pokalbių telefonu įrašai buvo padaryti apskritai dar net nepradėjus ikiteisminio tyrimo. Taikant tokią priemonę neišvengiamai skverbiamasi į Konstitucijos lygmeniu garantuojamą žmogaus privataus gyvenimo neliečiamybę. Todėl nustatčius, kad pokalbių įrašai gauti pažeidžiant BPK 154 straipsnio nuostatas, taikant šią priemonę surinkta informacija paprastai nelaikytina įrodymu⁵⁸.

⁵⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. rugsėjo 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K–356/2008.

⁵⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gegužės 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-120/2008.

Atkreiptinas dėmesys, kad kai kurių problemų pastebima panaudojant operatyvinę informaciją, gautą viename baudžiamajame procese, panaudojant kitoje baudžiamojoje byloje. Šiuos klausimus reglamentuoja BPK 162 straipsnio nuostatos. Informacija apie privatų asmens gyvenimą, gauta taikant procesinę prievartos priemonę viename procese, kitame procese gali būti panaudota tik leidus ikiteisminio tyrimo teisėjui ar teismui. Paprastai toks leidimas gali būti duodamas, jeigu ir kitame procese nagrinėjimo dalyką sudaro nemažesnio pavojingumo nusikalstama veika.

Pažymėtina, kad Kai kuriais atvejais įstatymuose būna nustatyti tam tikri apribojimai rinkti duomenis arba informaciją, todėl vertinant surinktus duomenis būtina patikrinti, ar šių apribojimų buvo laikomasi.

Pavyzdžiui, Advokatūros įstatymas nustato advokato ir kliento susižinojimo informacijos imunitetą. Tačiau pagal advokato ir kliento susižinojimo imunitetas nėra absoliutus ir gali būti taikomas tik tuo atveju, kai advokatas vykdo savo profesines pareigas.

Vienoje iš baudžiamųjų bylų teismas konstatavo, kad nors BPK norma, tiesiogiai draudžianti klausytis gynėjo telefoninių pokalbių su įtariamuoju ar kaltinamuoju, kontroliuoti kitą telekomunikacijų tinklais tarp jų perduodamą informaciją ar daryti jos įrašus, išgaliojo vėliau, nei buvo padaryti V. K. ir J. K. telefoninių pokalbių įrašai, tačiau šių įrašų darymo metu tarp Advokatūros įstatymo 40 straipsnyje (1998 m. birželio 25 d. įstatymo Nr. VIII-811 redakcija) įtvirtintų advokato garantijų buvo draudimas tikrinti advokato korespondenciją ir kitokias duomenų laikmenas, o tai apima ir telekomunikacijų tinklais perduodamą informaciją. Išvadą, kad V. K. ir V. K. bendravimas yra advokato ir kliento santykiai, teismai padarė įvertinę 2002 m. balandžio 26 d. sutartį tarp V. K. ir J. K. dėl teisinės pagalbos bei telefoninių pokalbių tarp jų įrašų turinį. Telefoninių pokalbių įrašai iš tikrųjų patvirtina, kad J. K. veikė V. K. pavedimu: rinko informaciją apie 2002 m. liepos 5 d. sulaikyto 2 448800 Lt vertės cigarečių „Sovereign Classic“ krovinio kontrabandos tyrimo eigą ir perduodavo ją V. K., teikė konsultacijas, patarimus. Tačiau 2002 m. balandžio 26 d. sutartis tarp V. K. ir J. K. dėl teisinės pagalbos be pagrindo pripažinta sutartimi dėl V. K. gynybos kontrabandos byloje⁵⁹.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodė, kad Advokatūros įstatymo 42 straipsnio 3 dalyje (1998 m. birželio 25 d. įstatymo Nr. VIII-811 redakcija) buvo nustatyta, kad klientas su advokatu susitaria pasirašydami sutartį. 2002 m. balandžio 26 d. sutartyje tarp V. K. ir J. K. dėl teisinės pagalbos numatyta, kad J. K. įsipareigoja teikti konsultacijas bei advokato pagalbą pagal atskirus

⁵⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. balandžio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-281/2006.

susitarimus bei pavedimus. Ši sutartis vertintina kaip preliminarus susitarimas, kad, prireikus advokato pagalbos, V. K. kreipsis, o J. K. ją suteiks, tačiau jokių būdu ne sutartis dėl gynybos minėtoje kontrabandos byloje, nes sutarties sudarymo momentu nusikaltimas dar nebuvo padarytas. Įstatymai užtikrina absoliutų draudimą kontroliuoti profesines pareigas atliekančio advokato ir jo kliento susižinojimą, o ne advokato ir kitų asmenų susižinojimą. Teisinė pagalba visada teikiama konkrečiu klausimu, reikalaujančiu teisinių žinių, todėl būtina advokato ir kliento sutarties dėl teisinės pagalbos sąlyga yra konkretūs klausimai, dėl kurių teikiama teisinė pagalba, arba bent jau tam tikra veiklos sritis, kurioje tokia pagalba teikiama. Tik pagal tokią sutartį, kurioje nurodyta konkreti veiklos sfera, dirbančio advokato ir jo kliento susižinojimą kontroliuoti draudžiama. Taigi, nors tarp V. K. ir J. K. buvo sudarytas preliminarus susitarimas, nors pagal atliktos veiklos pobūdį J. K. buvo faktiškas V. K. gynėjas, tačiau J. K. dirbo be sutarties su V. K. teikti teisinę pagalbą 2002 m. liepos 5 d. sulaikyto 2448800 Lt vertės cigarečių „Sovereign Classic“ krovinio kontrabandos byloje, todėl negalima daryti išvados, kad J. K. buvo V. K. gynėjas ir turėjo būti taikomos advokato ir kliento susižinojimo slaptumą užtikrinančios teisės normos. Dėl šios priežasties telefoninių pokalbių tarp V. K. ir J. K. įrašai buvo padaryti teisėtai ir atitinka BPK 20 straipsnio 4 dalyje numatytus reikalavimus⁶⁰.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika taip pat rodo, kad teismai kartais klysta darydami išvadą, jog tam tikrų duomenų negalima patikrinti BPK numatytais veiksmais, ir todėl tų duomenų nepripažindami įrodymais.

Pavyzdžiui, panaikinant pirmosios instancijos teismo nuosprendžio dalį apeliacinės instancijos teismo nurodytu pagrindu buvo padaryta esminių BPK 20 straipsnio 4 dalies reikalavimų pažeidimų, kurių esmė – įrodymų, kuriais pagrįstas pirmosios instancijos teismo nuosprendis, negalima patikrinti BPK numatytais proceso veiksmais. Ši nuostata yra įtvirtinta BPK 20 straipsnio 4 dalyje, kuri reiškia, kad įrodymais gali būti laikomi tik tokie duomenys, kurių patikimumas BPK numatytomis priemonėmis teismo proceso metu gali būti patikrintas. Pažymėtina ir tai, kad įrodymais gali būti ne tik duomenys, tiesiogiai patvirtinantys ar paneigiantys reikšmingą aplinkybę, bet ir duomenys, padedantys nustatyti tarpinius faktus, patikrinti kitus įrodymus, patikrinti arba paneigti tiriamas versijas. Vilniaus apygardos teismo 2005 m. balandžio 15 d. nuosprendis, kiek tai susiję su M. M., D. J. bei A. C., iš dalies pagrįstas jų telefoninių pokalbių turinio ir laiko analize. Teismas tam panaudojo operatyvinių veiksmų atlikimo protokolus, kuriuose telefoninių pokalbių

⁶⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. balandžio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-281/2006.

turinys užfiksuotas iš neišlikusios elektroninės laikmenos. Pirmosios instancijos teismas, nagrinėdamas bylą, ištyrė priežastis, dėl kurių ši laikmena buvo neišsaugota, ir pasinaudojo kaip įrodymu užrašytų telefoninių pokalbių protokolais. Apeliacinės instancijos teismas šių protokolų nepripažino įrodymais ir motyvavo tuo, kad jų negalima patikrinti BPK numatytais proceso veiksmais, nes negalima identifikuoti kaltinamųjų pagal jų balsus telefoninių pokalbių įrašuose, kurių elektroninių laikmenų originalų ir kopijų nėra⁶¹.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nuomone, tokia apeliacinės instancijos teismo išvada prieštarauja BPK normų prasmei. Pagal BPK 154 straipsnio 6 dalį, klausydamasis telefoninių pokalbių ar kontroliuodamas kitą telekomunikacijų tinklais perduodamą informaciją, ikiteisminio tyrimo pareigūnas rašo protokolą, kuriam taikomi bendrieji reikalavimai, nustatyti BPK 179 straipsnyje. Dokumentų, kuriais galima remtis baudžiamajame procese, samprata yra pateikta BPK 95 straipsnyje, o pagal BPK 96 straipsnio 1 dalies 1 punktą ikiteisminio tyrimo veiksmų protokolai priskirti prie dokumentų, turinčių reikšmės nusikalstamai veikai tirti ir nagrinėti. BPK 179 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad atliekant tyrimo veiksmus rašomi protokolai. Iš viso to išplaukia, kad protokolai gali būti panaudojami kaip įrodymai. Jų turinio įvertinimas atliekamas pagal BPK 20 straipsnio 5 dalies reikalavimus⁶².

Apibendrinant darytina išvada, kad dažnai baudžiamajame procese naudojama įrodomoji informacija, gauta Operatyvinės veiklos įstatyme reglamentuojamų nusikalstamos veikos imitacijos modelio, telefoninių pokalbių pasiklausymo, slapto sekimo bei kitų priemonių pagalba. Tačiau tam, kad šiais įrodymais teismas galėtų vadovautis jie turi būti gauti griežtai laikantis teisės aktų nustatytos tvarkos.

⁶¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. gruodžio 1 d. Baudžiamojo proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismų praktikoje apžvalga.

⁶² Ten pat.

3.4. Operatyvinės veiklos įstatyme įtvirtintų operatyvinių veiksmų tapatinimo su BPK 158, 159, 160 str. įtvirtintomis procesinėmis prievartos priemonėmis problema

Priėmus šiuo metu galiojantį BPK jo 158, 159 ir 160 straipsniuose buvo įtvirtintos procesines prievartos priemonės – savo tapatybės neatskleidžiančių ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiksmai, leidimas atlikti nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus ir slaptas sekimas. Tokios sąvokos yra vartojamos ir šiuo metu galiojančiame Operatyvinės veiklos įstatyme.

Skiriasi ne tik abiejuose teisės aktuose įtvirtintos sąvokos, bet galimų veiksmų prigimtis ir tvarka, juos galintys atlikti subjektai. Vienu atveju tai operatyvinės veiklos subjektų vieša ir slapta žvalgybinio pobūdžio veikla, vykdoma OVĮ nustatyta tvarka, kitu atveju – procesiniai veiksmai, kuriuos gali atlikti ne tik operatyvinės veiklos subjektai. Šiuo atveju labai svarbu nustatyti operatyvinės veiklos, kaip policinės veiklos rūšies, ir procesinių veiksmų, vykdomų ikiteisminio tyrimo metu pagal BPK, skirtumą. Policijos teisės normos reglamentuoja tuos teisinius santykius, kurie susiklosto taikant operatyvinės veiklos priemones ir metodus, vykdam operatyvinį tyrimą, užtikrinant valstybės ir tarnybos paslapčių apsaugos teisinį režimą, žvalgybą ir kt. Taigi operatyvinė veikla daug platesnė ir įvairiapusiškesnė nei BPK nustatytos procesinės prievartos priemonės. Todėl moksliniu ir dalykiniu požiūriu baudžiamojo proceso sąvokų invazija į naujai sukurta operatyvinės veiklos teisinio reglamentavimo sistemą vertintinos neigiamai. Operatyvinė veikla skirta padėti tirti nusikaltimus, ir tik ilgalaikių bei gerai suplanuotų operatyvinių veiksmų rezultatai gali tapti kokybiškais įrodomosios informacijos šaltiniais tiriant nusikalstamas veikas. Todėl vykdyti operatyvinę veiklą turi tik specialiai tam pasirengę padaliniai ir asmenys. Be to, pabrėžtina, kad dėl daugelio priežasčių operatyvinė veikla turi sisteminių pobūdį, negali būti spontaniška ir nebūtinai yra susijusi su procesine prievarta. Tuo tarpu toks išpūdis susidaro analizuojant jau minėtų BPK straipsnių nuostatas, iš kurių negalima spręsti kad juose reglamentuotus veiksmus gali atlikti tik operatyvinės veiklos subjektai⁶³.

BPK 160 straipsnyje reglamentuojama viena iš procesinių prievartos priemonių, vadinama slaptu sekimu. BPK neapibrėžia, kokia tai procesinė prievartos priemonė. Autoriai, komentuodami šį

⁶³ ŽILINSKAS D. *Policijos teisės prielaidos: operatyvinės veiklos teisinio reglamentavimo problema* // Jurisprudencija: mokslo darbai. 2003. T. 49(41).

straipsnį, teigia, kad „Slaptas sekimas – tai procesinė prievartos priemonė, kurią taikant ikiteisminio tyrimo metu gaunami duomenys apie asmenį, transporto priemonę arba kitą sekimo objektą“⁶⁴.

Kyla klausimas, ar atlikdamas slaptą sekimą ikiteisminio tyrimo pareigūnas atskleidžia savo tapatybę, ar ne, kokių būdu tie duomenys gaunami, ar tai tik stebėjimas viešoje vietoje, ar asmens veiksmų kontrolė jo nuosavame bute ir pan. Tas klausimas kyla dar ir todėl, kad ~~LR~~ BPK 160 straipsnio 3 dalyje nustatyta tai, kad „Šio veiksmo vykdymas galimas ir be ikiteisminio tyrimo nutarties, kai nėra renkama informacija apie konkretų asmenį“.

Kai kurie autoriai netgi teigia, kad „Tokiais atvejais slaptą sekimą gali atlikti ikiteisminio tyrimo pareigūnas ar prokuroras“. Iš viso to galima daryti išvadą, kad šis veiksmas – tai naujas ir iki ~~LR~~ BPK įsigaliojimo netaikytas veiksmas⁶⁵.

Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatyme reglamentuotas vienas iš operatyvinės veiklos metodų – operatyvinis sekimas. Slaptas sekimas – tai operatyvinės veiklos metodas, kuris yra taikomas operatyvinių tarnybų, o atskirais atvejais jį taiko kitų operatyvinę veiklą vykdančių padalinių darbuotojai. Asmeninis sekimas pasireiškia asmenų, keliančių operatyvinį susidomėjimą atpažinimu, išaiškinant asmenis ir faktus, keliančius operatyvinį susidomėjimą, bei vietas, kuriose yra tikimybė, kad tie asmenys ten lankysis, bei nusikalstamo elgesio diagnostika ir prognozavimas, ir iš to sekančių atitinkamų priemonių taikymas. Asmeninis sekimas – tai operatyvinės veiklos metodas, tai yra aktyvi veikla, kuri pasireiškia tikslingu, tarpusavyje susijusių, konspiracinių būdų ir priemonių visuma, išaiškinant asmenis ir faktus, turinčius operatyvinę reikšmę bei kitų uždavinių sprendimus.

Asmeninį sekimą gali taikyti tik konkretūs operatyvinę veiklą vykdančių padalinių darbuotojai. Pirmiausia, tai operatyvinės veiklos tarnybos darbuotojai, specialiai skirti atlikti asmeninį sekimą (jie vykdo slaptą sekimą), taip pat operatyvinę veiklą atliekančių tarnybų darbuotojai, kurie asmeninį sekimą taiko kartu su kitais operatyvinės veiklos metodais, bei kiti operatyvinę veiklą vykdančių padalinių darbuotojai, kurie esant būtinybei dalyvauja asmeniniame sekime⁶⁶.

Šiuo metu egzistuojanti nusikalstamų veikų tyrimo praktika yra tokia, kad Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatyme numatytas operatyvinis sekimas ir BPK numatytas slaptas

⁶⁴ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. I. dalis. Vilnius, 2003. P. 404.

⁶⁵ TARASEVIČIUS P. *Operatyvinės veiklos ir ikiteisminio tyrimo santykis*. Jurisprudencija, 2003, t. 49(41); 65–75.

⁶⁶ СМІРНОВ М. П. *Комментарии оперативно – розыскного законодательства РФ и зарубежных стран*. Москва, 2002. С. 247.

sekimas yra tie patys veiksmai, atliekami tų pačių operatyvinės veiklos slaptųjų darbuotojų, nes ikiteisminio tyrimo tyrėjai atlikti slaptą sekimą paprastai neturi reikiamų įgūdžių bei didelio darbo krūvio pakankamai laiko. Tačiau iki sprendimo pradėti ikiteisminį tyrimą priėmimo tai yra operatyvinis veiksmas, nereikalaujantis nei teismo nutarties, nei prokuroro sankcionavimo, o pradėjus ikiteisminį tyrimą tai tampa procesine prievartos priemone ir renkant informaciją apie konkretų asmenį gali būti atliekamas tik ikiteisminio tyrimo teisėjui priėmus atitinkamą teismo nutartį.

Pažymėtina, jog BPK nepateikia slapto sekimo apibrėžimo, neaišku, kokius konkrečius veiksmus gali ir turi atlikti ikiteisminio tyrimo pareigūnai.

Kadangi LR BPK 160 straipsnyje slapto sekimo apibrėžimas nepateikiamas, galima manyti, kad jis apima ir specialiųjų techninių priemonių naudojimą sekant įtariamo asmens veiksmus jam esant nuosavame bute, darbo kabinete, nuosavame automobilyje ir pan. Operatyvinį sekimą atliekantys operatyvinės veiklos slaptieji darbuotojai dėl specialios šio metodo taikymo taktikos bei konspiracijos užtikrinimo atlieka tik pasyvaus įvykių stebėtojo vaidmenį. Taip pat svarbu tai, kad konkretaus asmens atžvilgiu operatyvinis sekimas atliekamas tik asmeniui būnant viešojoje vietoje ir suprantant, kad jį gali stebėti bet kokie pašaliniai asmenys. Taigi atliekant operatyvinį sekimą problemų žmogaus teisių apsaugos požiūriu nekyla.

Tačiau reikia sutikti su P. Tarasevičiaus nuomone, kas tarpu kitų operatyvinių veiksmų, kuriems atlikti nereikia jokių teismo nutarčių, atlikimas tiek priėmus sprendimą pradėti ikiteisminį tyrimą, tiek juos atliekant iki jo pradžios, gali kelti kur kas daugiau problemų žmogaus teisių apsaugos požiūriu⁶⁷.

Taikant Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 158 straipsnyje numatytą procesinę prievartos priemonę „Savo tapatybės neatskleidžiančių ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiksmai“ galima atlikti dviejų rūšių veiksmus:

- slapta patekti į gyvenamąsias patalpas, transporto priemones ir apžiūrėti šiuos objektus, laikinai paimti bei apžiūrėti dokumentus, paimti tyrimui medžiagas, žaliavas ir produkcijos pavyzdžius bei kitus objektus, neskelbiant apie jų paėmimą, atlikti *kontrolinį gabenimą*, užmegzti ryšius su asmenimis, tapusiais nusikalstamos veikos tyrimo objektais, ir pan.;
- atlikti nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus.

⁶⁷ TARASEVIČIUS P. *Operatyvinės veiklos ir ikiteisminio tyrimo santykis*. Jurisprudencija, 2003, t. 49(41); 65–75.

Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse nėra apibrėžta kontroliuojamojo gabenimo sąvoka, todėl reikia vadovautis Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymu, kurio 3 straipsnyje pasakyta, kad „kontroliuojamasis gabenimas - sankcionuoti veiksmai, kurių metu leidžiama įvežti į Lietuvos Respublikos teritoriją, pervežti per ją arba išvežti iš jos neteisėtai gabenamas ar keliančias įtarimą prekes bei kitokius objektus, kontroliuojant operatyvinės veiklos subjektui, siekiant išaiškinti nusikalstamas veikas, jas rengiančius, darančius ar padariusius asmenis“.

Tokia susiklosčiusi kontroliuojamojo gabenimo teisinio reguliavimo situacija lemia tai, kad mes apie kontroliuojamąjį gabenimą kalbame tik kaip apie procesinės prievartos priemonės realizavimo metodą. Tačiau kontroliuojamojo gabenimo reglamentacija yra būtina baudžiamajame procese, nes tai padaryti įpareigoja tarptautiniai teisės aktai ir nauja procesinių prievartos priemonių koncepcija Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse⁶⁸.

Būtina atkreipti dėmesį į tai, kad iki to momento, kol nėra pradėtas ikiteisminis tyrimas, kontroliuojamasis gabenimas vykdomas remiantis OVĮ 13 straipsnyje „Kontroliuojamasis gabenimas“ reikalavimais ir kurį sankcionuoja generalinis prokuroras ar jo įgaliotas generalinio prokuroro pavaduotojas arba apygardų prokuratūrų vyriausieji prokurorai pagal operatyvinės veiklos subjekto vadovo ar jo įgalioto vadovo pavaduotojo motyvuotą teikimą. Pradėjus ikiteisminį tyrimą ir iškilus būtinybei atlikti kontroliuojamąjį gabenimą, jis vykdomas pagal BPK 158 straipsnį „Savo tapatybės neatskleidžiančių ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiksmai“. Tokie veiksmai leidžiami tik ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartimi gavus prokuroro prašymą.

BPK nėra įtvirtinta ir sąvoka nusikalstamą veiką imituojantys veiksmai. Operatyvinės veiklos įstatymo 3 straipsnio 19 dalyje pateikta nusikalstamos veikos imitacijos modelio sąvoka bei jos apibrėžimas. BPK 159 straipsnio 4 dalyje nurodyta, kad asmuo, šio straipsnio nustatyta tvarka atlikęs nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus, laikomas įvykdžiusiu teisėsaugos institucijos užduotį pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 32 straipsnį. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 32 straipsnyje vartojama nusikalstamą veiką imituojančio elgesio modelio sąvoka. Nusikalstamos veikos elgesio modelis reglamentuojamas operatyvinės veiklos įstatyme. Nusikalstamos veikos elgesio modelio taikymas yra operatyvinis veiksmas, o kokia procesinė prievartos priemonė yra nusikalstamą veiką imituojantys veiksmai – neaišku. Be to, BPK 159

⁶⁸ LATAUSKIENĖ E., MATULIENĖ S. *Kontroliuojamasis gabenimas - de lege lata, procesinė prievartos priemonė - de lege ferēnda*. Jurisprudencija, 1 2006 (79); 59-64.

straipsnyje nustatyta, kad asmuo negali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn už tų veiksmų atlikimą.

2002 m. birželio 20 d. Operatyvinės veiklos įstatymas, įtraukdamas nusikalstamos veikos imitacijos modelį į operatyvinius veiksmus, bandė išspręsti teismų praktikoje susidariusią problemą. Ji pasireiškė tuo, kad teismuose buvo pripažįstami niekiniais įrodymai, kurie operatyvinių veiksmų metu buvo gaunami slapto garso ir vaizdo įrašymo techninėmis priemonėmis. Tuometiniame Baudžiamojo proceso kodekso 198¹ straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad atlikdamas operatyvinius veiksmus kvotos organo pareigūnas gali fotografuoti, filmuoti, daryti vaizdo arba garso įrašą apie rengiamą, daromą ar padarytą nusikaltimą⁶⁹. Apie tai surašomas protokolas ir kartu su priedais pridedamas prie baudžiamosios bylos. Jis turi įrodymų reikšmę. Kadangi nusikalstamos veikos imitacijos modelis pagal 1997 m. gegužės 22 d. Operatyvinės veiklos įstatymą nebuvo priskirtas prie operatyvinių veiksmų, tai jį taikant techninių priemonių panaudojimo rezultatai negalimi kaip įrodymai. Tokiais atvejais teismai neleistinai sutapatindavo nusikalstamos veikos imitacijos modelį su operatyvinių veiksmų, kurių metu jis būdavo taikomas, visuma. Kad neiškiltų tokių teisminių problemų, įstatymų leidėjas įtraukė nusikalstamos veikos imitacijos modelį į operatyvinius veiksmus (nors dėl jo esmės suvokimo atsirado papildomų problemų). Nusikalstamos veikos imitavimo modelis nėra operatyvinis veiksmas, o tik teisė, kuri išskirta operatyvinės veiklos įstatyme tarp kitų subjektams suteiktų teisių. Teoriškai galimas jo susiejimas su operatyviniais veiksmais, nes jis niekada netaikomas be operatyvinių veiksmų ir atlieka ne tik atleidimo nuo atsakomybės, bet ir pagalbinę funkciją įgyvendinant operatyvinius veiksmus.

Baudžiamojo proceso kodekso 159 straipsnyje numatytas leidimas atlikti nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus. Šis kodeksas nepateikia nusikalstamą veiką imituojančių veiksmų sąvokos, bet iš straipsnio turinio galima suprasti, kad tai nusikalstami veiksmai, kurie yra imituojami siekiant išaiškinti asmenis, darančius nusikaltimus⁷⁰. Tokiu atveju galima aptikti analogiją su operatyvinės veiklos įstatyme numatyta slaptąja operacija, kurios metu taikomas nusikalstamos veikos imitavimo modelis. Tačiau Baudžiamojo proceso kodekse numatyti nusikalstamą veiką imituojantys veiksmai iš esmės skiriasi nuo operatyvinės veiklos įstatyme pateiktų nusikalstamos veikos imitavimo modelio bei slaptosios operacijos sąvokų turinio, nes baudžiamajame procese numatyta sąlyga, kad

⁶⁹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, patvirtintas 2002 m. kovo 14 d. įstatymu Nr. IX-785, *Valstybės žinios*, 2002. Nr. 37.

⁷⁰ Ten pat.

asmeniui turi būti pasiūlyta padaryti nusikaltimą arba dalyvauti jį darant, taip pat turi būti žinomas asmuo (BPK 159 str. 2 d. 2 p.), kurio atžvilgiu bus atlikti tokie veiksmai, t. y. nusikaltimas. Nelabai aiški būtinybė padaryti nusikalstamus veiksmus asmeniui, užsiimančiam nusikalstama veikla, siekiant nustatyti nusikaltimą darančius asmenis. Baudžiamajame procese labai apribojami atvejai, kai kyla būtinybė leisti daryti veiksmus, turinčius nusikaltimo požymių, nes atitinkamą informaciją gali gauti tik prokuroras ir tik iš asmens, kuriam siūloma (neaišku, kas turi siūlyti) padaryti nusikaltimą arba dalyvauti jį darant (BPK 159 str. 1 d.). Kaip matyti iš nurodytų nusikalstamų veiksmų, imitavimas skirtinguose įstatymuose turi visiškai skirtingą prasmę. Vienu atveju siekiama nustatyti asmenis, darančius nusikaltimus, kitu atveju – užsislaptinti bei įgyti kitų asmenų pasitikėjimą.

Manytina, jog teisinių terminų ir sąvokų vartojimas bei jų apibrėžimas yra svarbus dalykas, nes tiek ikiteisminio tyrimo pareigūnai, tiek asmenys, kuriems turi būti pranešama apie tokių procesinių prievartos priemonių naudojimą jų atžvilgiu, turėtų žinoti, kokie šie veiksmai, o jų nenurodžius BPK kyla painiava ir klausimas ar vadovautis Operatyvinės veiklos įstatymo nuostatomis. Situacija, kai atskiruose įstatymuose skirtingomis sąvokomis įvardijami tokie patys reiškiniai arba veiksmai, ir kai iki sprendimo pradėti ikiteisminį tyrimą priėmimo momento ir priėmus sprendimą pradėti ikiteisminį tyrimą yra numatyta skirtinga tų pačių veiksmų sankcionavimo tvarka, sukelia tam tikrą neaiškumą ir prieštaravimų.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. BPK nėra vienintelis duomenų, naudojamų įrodinėjimo procese, šaltinis. Dažnai duomenys, kuriais grindžiamas kaltinimas, yra gaunami kitų įstatymų ir pirmiausia – Operatyvinės veiklos įstatymo – nustatyta tvarka. Operatyvinė veikla yra svarbi kovos su nusikalstamumu forma, nes procesinėmis priemonėmis atskleisti kai kurias nusikalstamas veikas būtų labai sunku arba iš viso neįmanoma. Tačiau operatyvinė veikla, reglamentuota Operatyvinės veiklos įstatymu, pagal savo pobūdį labai skiriasi nuo procesinės veiklos, reglamentuotos BPK.

2. Operatyvinę veiklą ir ikiteisminį tyrimą, kaip baudžiamojo proceso stadiją, sieja bendri uždaviniai, tai yra žmogaus ir piliečio teisių bei laisvių, visuomenės ir valstybės interesų gynimas bei nusikalstamų veikų atskleidimas. Tačiau operatyvinės veikla neapsiriboja nusikalstamų veikų prevencija arba išaiškinimu. Operatyvinė veikla gali būti atliekama arba operatyvinės veiklos procesas gali baigtis nesusiejant jos rezultatų su nusikalstama veikla bei ikiteisminiu tyrimu ir baudžiamuoju procesu. Tai lemia Operatyvinės veiklos įstatyme įtvirtintas platus operatyvinės veiklos uždavinių sąrašas.

3. Išanalizavus teismų praktiką nustatyta, jog dažniausia baudžiamajame procese naudojama informacija, gauta Operatyvinės veiklos įstatyme reglamentuojamų nusikalstamos veikos imitacijos modelio, telefoninių pokalbių pasiklausymo, slapto sekimo bei kitų priemonių pagalba.

4. Operatyvinės veiklos įstatymo 17 straipsnio 1 dalyje numatyta, jog išslaptinta operatyvinė informacija įstatymų nustatyta tvarka gali būti išslaptinama ir panaudojama baudžiamajame procese. Jeigu tokia informacija panaudojama baudžiamajame procese, turi būti surašomas protokolas dėl operatyvinių veiksmų atlikimo. Todėl darytina išvada, kad Operatyvinės veiklos įstatymas yra ne tik operatyvinės veiklos, bet ir baudžiamojo proceso šaltinis, tačiau tik nedidele dalimi, nes kitų klausimų susijusių baudžiamuoju procesu nereglamentuoja.

5. Operatyvinių veiksmų, reglamentuojamų Operatyvinės veiklos įstatyme, atlikimo metu surinkta informacija gali būti panaudota baudžiamajame procese kaip įrodymai, jeigu duomenys gauti teisėtai būdais ir duomenų patikimumas gali būti patikrintas BPK priemonėmis. Taip pat operatyvinių veiksmų atlikimo metu gauta informacija turi tiesiogiai patvirtinti arba paneigti reikšmingą kaltę įrodančią arba paneigiančią aplinkybę, arba padėti nustatyti tarpinius faktus, patikrinti kitus įrodymus, patvirtinti arba paneigti tiriamas versijas.

6. Manytume, kad norint operatyvinę informaciją panaudoti įrodinėjimo procese, būtina tirti šias tokių duomenų gavimo aplinkybes: ar operatyvinę veiklą atliko kompetentinga institucija; ar įstatyme nustatyti operatyvinės veiklos metodai, kurių pagalba yra gauta informacija; ar buvo pagrindas operatyvinei veiklai pradėti (OVĮ 9 str. 1 d.); ar buvo papildomos sąlygos kai kuriems operatyvinės veiklos metodams atlikti; ar buvo laikomasi operatyvinės veiklos metodų atlikimo taisyklių, kai buvo varžomos asmenų konstitucinės teisės; ar buvo laikomasi įstatymų, kuomet operatyvinės veiklos vykdymo metu buvo susidurta su asmenimis prieš kuriuos operatyvinė veikla yra negalima.

7. Svarbus įrodinėjimo procesui yra operatyvinės informacijos kilmės šaltinis. Todėl operatyvinis darbuotojas surašydamas tarnybinius dokumentus turi užfiksuoti veiksmų atlikimo eigą bei gautus rezultatus. Tai yra būtina, kadangi vienas svarbiausių baudžiamojo proceso įrodinėjimo elementų – gautų (surinktų) faktinių duomenų patikrinimas. Tai neišvengiamai turi būti taikoma ir dokumentams, kuriuose yra užfiksuotas operatyvinės veiklos vykdymas. Todėl neaiškios kilmės nepatikrinta informacija negali būti pripažinta įrodymais.

8. Šalinant Operatyvinės veiklos įstatymo ir BPK normų neatitikimus, praktikoje sprendžiama priimant poįstatyminius aktus, tokius kaip Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro įsakymu patvirtintos rekomendacijos, kuriose galima išvelgti įstatymo leidėjo minties iškraipymą bei prieštaravimus operatyvinės veiklos įstatymui. Šiame poįstatyminiame teisės akte procesinėmis prievartos priemonėmis laikomi Operatyvinės veiklos įstatyme įtvirtinti operatyviniai veiksmai, kuriuos, remiantis BPK, gali atlikti ne operatyvinės veiklos subjektai. Taip pat numatytas draudimas pagal Operatyvinės veiklos įstatymą atlikti operatyvinius veiksmus prasidėjus ikiteisminiam tyrimui. Tai prieštarauja nusikaltimų atskleidimo taktikai bei metodikai. Tokia praktika prieštarauja teisės teorijoje įtvirtintai ir teisės aktų hierarchijai, o tuo pačiu sudaro nemažai praktinių problemų teisėsaugos institucijoms vykdant operatyvinę veiklą. Todėl siūlytina šią problemą spręsti įstatymų lygmeniu, t.y. jeigu matoma, kad įstatyme yra spraga, jis turėtų būti pakeičiamas, papildomas, o ne poįstatyminių teisės aktų lygmeniu, ne įstatymų leidėjo uždraudžiamos vienos ar kitos įstatymų nuostatos.

9. Kai duomenys, kuriais grindžiamas kaltinimas, yra gauti atliekant operatyvinį tyrimą, nagrinėjantis bylą teismas privalo patikrinti, ar buvo teisinis ir faktinis pagrindas operatyvinio tyrimo veiksmams atlikti, ar tyrimo veiksmai atlikti nepažeidžiant Operatyvinės veiklos įstatyme nustatytos

tvarkos, ar duomenis, gautus atliekant operatyvinį tyrimą, patvirtina duomenys, gauti BPK numatytais veiksmais.

10. Byloje turi būti teisinis pagrindas operatyvinio tyrimo veiksams atlikti – apygardų teismų pirmininkų ar šių teismų Baudžiamųjų bylų skyrių pirmininkų motyvuotos nutartys (arba generalinio prokuroro ar jo įgalioto generalinio prokuroro pavaduotojo arba apygardų prokuratūrų vyriausiųjų prokurorų ar jų įgaliotų vyriausiųjų prokurorų pavaduotųjų sankcionuoti operatyvinės veiklos subjekto vadovo ar jo įgalioto vadovo pavaduotojo motyvuoti teikimai. Jeigu šiuose dokumentuose yra valstybės ar tarnybos paslaptį sudarančių duomenų, byloje turi būti nutarties ar teikimo išrašas, kuriame tokių duomenų nebūtų.

11. Operatyvinė informacija apie privatų asmens gyvenimą, gauta taikant procesinę prievartos priemonę viename procese, kitame procese gali būti panaudota tik leidus ikiteisminio tyrimo teisėjui ar teismui. Paprastai toks leidimas gali būti duodamas, jeigu ir kitame procese nagrinėjimo dalyką sudaro nemažesnio pavojingumo nusikalstama veika.

LITERATŪRA

Teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija, *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, patvirtintas 2002 m. kovo 14 d. įstatymu Nr. IX-785, *Valstybės žinios*, 2002. Nr. 37.
3. Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymas, *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 65-2633.
4. Lietuvos Respublikos valstybės sienos apsaugos tarnybos įstatymas, *Valstybės žinios*, 2000, Nr. VIII-1996.
5. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso, patvirtinto 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr. VIII – 1968, baudžiamojo proceso kodekso, patvirtinto 2002 m. kovo 14 d. įstatymu Nr. IX – 785, ir bausmių vykdymo kodekso, patvirtinto 2002 m. birželio 27 d. įstatymu Nr. IX – 994, įsigaliojimo ir įgyvendinimo tvarkos įstatymas, *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 112.
6. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 198-1 straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 39 – 1105.
7. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2003 m. birželio 26 d. įsakymas Nr. I-90 „Dėl Operatyvinės veiklos įstatymo ir Baudžiamojo proceso kodekso 154, 158, 159 ir 160 straipsnių taikymo rekomendacijų patvirtinimo“.
8. Lietuvos Respublikos finansų ministro 1998 m. liepos 10 d. įsakymu Nr. 171 (Lietuvos Respublikos finansų ministro 2004 m. birželio 18 d. įsakymo Nr. 1K-237 redakcija) patvirtinti Muitinės departamento prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos nuostatai.

Specialioji literatūra:

9. ČERNIAKAS J. *Penki slaptojo karo šimtmečiai*. Vilnius, 1995.
10. Federal bureau of investigation. *Confidential source development and undercover operations seminar* (Lithuanian), may 8-19, 2000, Vilnius.

11. GODA G. *Agento provokatoriaus veikla ir žmogaus teisė į sąžiningą procesą*. Vilnius: Teisė. 2000 m., Nr. 37.
12. LATAUSKIENĖ E., MATULIENĖ S. *Kontroliuojamasis gabenimas - de lege lata, procesinė prievartos priemonė - de lege ferènda*. Jurisprudencija, 1 2006 (79); 59-64.
13. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. I dalis. Vilnius, 2003.
14. MULEVIČIUS S. PETROŠIUS D. *Etiniai moraliniai operatyvinės veiklos aspektai*. Jurisprudencija, 2005, t. 76(68); 70-76.
15. PANOMARIOVAS A., RUDZKIS T. *Baudžiamojo proceso ir operatyvinės veiklos sąveika* // Jurisprudencija. 2000. - Nr.17(9). P.121.
16. PETROŠIUS D. *Operatyvinės veiklos įstatymo raida žmogaus teisių apsaugos kontekste*. Jurisprudencija, 2004, t. 63(55); 126-138.
17. RINKEVIČIUS J. *Įrodymų rinkimo būdai baudžiamajame procese*// Jurisprudencija. Vilnius, 1998, t. 10(2).
18. ŠIMKUS K., TARASEVIČIUS P. *Operatyvinės veiklos teorinis identitetas*. JURISPRUDENCIJA, 2002, t. 27(19); 100–107.
19. TARASEVIČIUS P. *Esminės operatyvinės veiklos ir ikiteisminio tyrimo reglamentavimo poįstatymiais teisės aktais problemos*. Jurisprudencija, 2005, t. 75(67); 76-82.
20. TARASEVIČIUS P. *Operatyvinės veiklos ir ikiteisminio tyrimo santykis*. Jurisprudencija, 2003, t. 49(41); 65–75.
21. THOMAS M. BURTON. *Slaptojo pareigūno saugumas*. Beretta JAV vadovavimo biuletenis. 1995 metų spalio, 1 Tomas, 11 leidimas.
22. *Operatyvinė veikla*. 1 dalis. Vadovėlis. – Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004.
23. ŽILINSKAS D. *Policijos teisės prielaidos: operatyvinės veiklos teisinio reglamentavimo problema* // Jurisprudencija: mokslo darbai. 2003. T. 49(41).
24. БАХРАХ Д. Н. *Административное право России*. – Москва: Норма, 2000.
25. БЕЛКИН А.Р. *Теория доказывания*. - Москва: Норма, 2000.
26. БЕДНЯКОВ Д. И. *Непроцессуальная информация и расследование*. – Москва, 1991.
27. ВАСИЛЕВ А. Н., Яблоков Н. П. *Предмет система и теоретические основы криминалистики*. – Москва, 1984.

28. ДОЛЯ Е. *Представление результатов оперативно – розыскной деятельности органу дознания следователю прокурору или в суд* // Уголовный процесс. – Москва, 1999. Вып. 4.
29. ГОРЯИНОВ К. К., ОВЧИНСКИЙ В. С., Шумилов А. Ю. *Оперативно–розыскная деятельность*. – Москва: ИНФРА–М, 2001.
30. ГРОМОВ Н. А., Францифоров Ю. В.. *Основные направления использования результатов оперативно – розыскной деятельности в процессе доказывания* // Следователь. 1999. Вып.1.
31. *Оперативно–розыскная деятельность. Учебник*. Москва, 2001.
32. САМОЙЛОВ В. Г. *Сотрудники органов внутренних дел, осуществляющие оперативно – розыскную деятельность. Лекция*. – Ташкент, 1982.
33. СМИРНОВ М. П. *Комментарии оперативно – розыскного законодательства РФ и зарубежных стран*. Москва, 2002.
34. СОЛОВЕЙ Ю. П. *Институты административного права (третьи «Лазаревские чтения»)* // Государство и право. 1999. № 10.
35. РУШАЙЛО В. Б. *Основы оперативно–розыскной деятельности*. – Издательство «Лань», 2001.
36. ШУМИЛОВА И. И. *Комментарий к Федеральному закону «Об оперативно – розыскной деятельности»*. С постательным приложением нормативных актов и документов. Москва, 2002.
37. European Court of Muman rights. [žiūrėta 2009 m. sausio 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int>>.

Teismų praktika:

38. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2008 m. vasario 5 d. sprendimas byloje Ramanauskas prieš Lietuvą (Pareiškimo Nr. 74420/01).
39. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2008 m. liepos 1 d. sprendimas byloje Malininas prieš Lietuvą (Pareiškimo Nr. 10071/04).
40. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2008 m. birželio 24 d. sprendimas byloje Malinienė prieš Lietuvą (Pareiškimo Nr. 74355/01).
41. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. gruodžio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-626/2005.

42. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. balandžio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-281/2006.
43. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. gruodžio 1 d. Baudžiamojo proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismų praktikoje apžvalga.
44. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. kovo 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-153/2008.
45. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. balandžio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-168/2008.
46. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. balandžio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-141/2008.
47. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gegužės 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-120/2008.
48. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. rugsėjo 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-356/2008.
49. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. rugsėjo 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-356/2008.
50. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. spalio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-350/2008.
51. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. lapkričio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-390/2008.

SANTRAUKA

Operatyvinės veiklos ir ikiteisminio tyrimo santykis yra vienas iš svarbių operatyvinės veiklos ir baudžiamojo proceso sąveikos elementų. Pastaruoju metu gana dažnai diskutuojama ar Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymas yra baudžiamojo proceso šaltinis, nes kai kurie autoriai teigia, kad įsigaliojus dabartiniam Baudžiamojo proceso kodeksui Operatyvinės veiklos įstatymas visai nereikalingas, kaip besidubliuojantis su Baudžiamojo proceso kodeksu. Šių ir kitų nuomonių pagrįstumas nagrinėjamas šiame darbe.

Darbe taip pat plačiai nagrinėjama kokiais atvejais Operatyvinės veiklos įstatymo pagrindu gauta informacija gali būti panaudota baudžiamajame procese ir kokiais atvejais operatyvinė informacija gali būti įrodymu baudžiamosiose bylose.

Darbą sudaro įvadas, trys skyriai, kurie skirstomi į smulkesnius struktūrinius elementus poskyrius, išvados, literatūra ir santrauka lietuvių bei anglų kalba.

Pirmasis darbo skyrius skirtas atskleisti operatyvinės veiklos sampratą ir jos subjektus.

Antrajame darbo skyriuje analizuojamas baudžiamojo proceso ir operatyvinės veiklos santykis.

Trečiasis darbo skyrius, užima didžiąją darbo dalį, o jame nagrinėjama Operatyvinės veiklos įstatymo kaip baudžiamojo proceso šaltinio problematika. Šiame skyriuje plačiau išnagrinėta Operatyvinės veiklos įstatymo ir kitų baudžiamojo proceso šaltinių hierarchijos problematika, įrodymų gautų pagal Operatyvinės veiklos įstatymą panaudojimo galimybės ir kiti klausimai.

Darbo pabaigoje pateikiamos išsamios, darbo šaltinius atitinkančios darbo išvados.

SUMMARY

Through the analysis of similarities and differences it was attempted to disclose the relation between criminal process and law of operative activities. Due to simplifying the disclosure the comparison was made between criminal process and operative activities in general. The analysis begins by disclosing the main elements of both subjects. By disclosing their: objects, subjects, functions... After that I emphasize the points where both subjects are the most related and the most distinct. Finally I disclose the points of coexistence between them – how information gathered in operative activities can be used in criminal process and the effects these subjects have for human rights. In the end I have concluded that due to major differences of these subject (according to their aspects mentioned) the law of operative activities is too distant to be used as a legal source of criminal process.